

Presenting a Model for Developing Financial Literacy in Students

Hajar Rafiean Shahmiri¹, Maryam Safari^{*2}, Negin Jabbari³

¹ Department of Educational Administration, Go.C., Islamic Azad University, Gorgan, Iran.

² Department of Educational Sciences, Az.C., Islamic Azad University, Azadshahr, Iran.

³ Department of Educational Administration, Go.C., Islamic Azad University, Gorgan, Iran.

* **Corresponding author:** dr.safarimaryam@iau.ac.ir

Received: 2025-10-15

Accepted: 2025-12-11

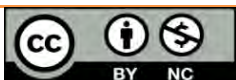
Publication: 2026-02-02

Abstract

Background and Aim: Financial literacy is considered a life skill required for better choices, identifying opportunities, and planning for the future. This study was conducted with the aim of presenting a model for developing financial literacy in students. **Methods:** The method of conducting qualitative research (synthesis study). The research area was 29 Iranian and foreign research articles in the field of financial literacy during the years 2018 to 2025 (14 articles) and 2017 to 2025 (15 articles) with specific inclusion and exclusion criteria. The sampling method was purposive and its instrument was a researcher-made questionnaire (form), whose validity was examined with the Lawshe coefficient and reliability with the Kappa index. The synthesis study data analysis was conducted based on the Roberts model and open, axial, and selective coding. **Results:** Presenting a model for developing financial literacy in students requires 5 dimensions, 14 components, and 42 indicators. The dimension "financial awareness and knowledge" has 4 components: understanding the basic concepts of money and economics; recognizing financial instruments; being aware of the time value of money and inflation; entrepreneurship and identifying business opportunities and 15 indicators, the dimension "financial skills and abilities" has 2 components: budgeting and personal financial planning; avoiding financial risks and 6 indicators, the dimension "financial attitudes and beliefs" has 3 components: positive attitude towards savings and investment; responsible consumption; a forward-looking perspective on financial issues and 8 indicators, the dimension "financial behavior and decision-making" has 3 components: cost management and control; making informed financial decisions when purchasing; preventing unnecessary debt and 7 indicators, the dimension "legal awareness and financial ethics" has 2 components: financial responsibility; transparency and honesty in financial matters and 6 indicators. **Conclusion:** Developing financial literacy in students requires a comprehensive look at the five dimensions of knowledge, skills, attitudes, behavior, and ethics. The presented model can provide a coherent framework for educational planning and effective interventions in schools. This model will pave the way for improving the financial capabilities of the next generation and improving the quality of their decision-making in life.

Keywords: Development, Students, Financial Literacy, Model.

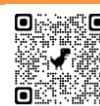
© 2019 Journal of New Approach to Children's Education (JNACE)

This work is published under CC BY-NC 4.0 license.

© 2022 The Authors.

How to Cite This Article: Safari, M, et al. (2026). Presenting a Model for Developing Financial Literacy in Students . *JNACE*, 7(4): 109-127.

ارائه مدل توسعه سواد مالی در دانش‌آموزان

هاجر رفیعیان شهمیری^۱، مریم صفری^{۲*}، نگین جباری^۳

^۱ گروه مدیریت آموزشی، واحد گرگان، دانشگاه آزاد اسلامی، گرگان، ایران.

^۲ گروه علوم تربیتی، واحد آزادشهر، دانشگاه آزاد اسلامی، آزادشهر، ایران

^۳ گروه مدیریت آموزشی، واحد گرگان، دانشگاه آزاد اسلامی، گرگان، ایران.

* نویسنده مسئول: dr.safarimaryam@iau.ac.ir

تاریخ چاپ مقاله: ۱۴۰۴/۱۱/۱۳

تاریخ پذیرش مقاله: ۱۴۰۴/۰۹/۲۰

تاریخ دریافت مقاله: ۱۴۰۴/۰۷/۲۳

چکیده

زمینه و هدف: سواد مالی به عنوان یک مهارت زندگی مورد نیاز برای انتخاب‌های بهتر، شناسایی فرصت‌ها و برنامه‌ریزی برای آینده دانسته شده است. این پژوهش با هدف ارائه مدل توسعه سواد مالی در دانش‌آموزان انجام شد.

روش پژوهش: روش اجرای پژوهش کیفی (سنتزپژوهی) بود. حوزه پژوهش ۲۹ مقاله پژوهشی ایرانی و خارجی در حوزه سواد مالی در طی سال‌های ۱۳۹۷-۱۴۰۴ (۱۴ مقاله) و ۲۰۲۵-۲۰۱۷ (۱۵ مقاله) با ملاک‌های ورود و خروج مشخص بود، روش نمونه‌گیری از نوع هدفمند و ابزار آن پرسشنامه (فرم) محقق ساخته بود که روایی با ضریب لاوشه و پایایی با کاپا بررسی شد. تحلیل داده‌ها بر اساس مدل Roberts و کدگذاری باز، محوری و انتخابی انجام شد.

یافته‌ها: ارائه مدل توسعه سواد مالی در دانش‌آموزان نیازمند ۵ بعد ۱۴ مولفه و ۴۲ شاخص است. بعد «آگاهی و دانش مالی» دارای ۴ مولفه درک مفاهیم پایه پول و اقتصاد؛ شناخت ابزارهای مالی؛ آگاهی از ارزش زمانی پول و تورم؛ کارآفرینی و شناسایی فرصت‌های کسب و کار و ۱۵ شاخص، بعد «مهارت‌ها و توانایی‌های مالی» دارای ۲ مولفه بودجه‌بندی و برنامه‌ریزی مالی شخصی؛ اجتناب از ریسک‌های مالی و ۶ شاخص، بعد «نگرش‌ها و باورهای مالی» دارای ۳ مولفه نگرش مثبت به پس‌انداز و سرمایه‌گذاری؛ مصرف مسئولانه؛ دیدگاه آینده‌نگرانه به مسائل مالی و ۸ شاخص، بعد «رفتار و تصمیم‌گیری مالی» دارای ۳ مولفه مدیریت و کنترل هزینه‌ها؛ تصمیم‌گیری مالی آگاهانه هنگام خرید؛ پیشگیری از بدهی غیرضروری و ۷ شاخص، بعد «آگاهی حقوقی و اخلاق مالی» دارای ۲ مولفه مسئولیت‌پذیری مالی؛ شفافیت و صداقت در امور مالی و ۶ شاخص بود.

نتیجه‌گیری: توسعه سواد مالی در دانش‌آموزان مستلزم نگاهی جامع به پنج بعد دانشی، مهارتی، نگرشی، رفتاری و اخلاقی است. مدل ارائه شده می‌تواند چارچوبی منسجم برای برنامه‌ریزی آموزشی و مداخله‌های موثر در مدارس فراهم کند. این مدل زمینه‌ساز ارتقای توانمندی‌های مالی نسل آینده و بهبود کیفیت تصمیم‌گیری‌های آنان در زندگی خواهد بود.

واژگان کلیدی: توسعه، دانش‌آموزان، سواد مالی، مدل.

تمامی حقوق نشر برای فصلنامه رویکردی نو بر آموزش کودکان محفوظ است.

شیوه استناد به این مقاله: رفیعیان شهمیری، هاجر؛ صفری، مریم؛ جباری، نگین. (۱۴۰۴). ارائه مدل توسعه سواد مالی در دانش‌آموزان. فصلنامه رویکردی نو بر آموزش کودکان، ۷(۴): ۱۰۹-۱۲۷.

مقدمه

دوره متوسطه یکی از مهمترین دوره‌های تحصیلی است که به تعیین آینده شغلی و شخصی دانش‌آموز می‌انجامد. یکی از حوزه‌های مهم آموزش دانش‌آموزان در این دوره تحصیلی،

آموزش سواد مالی است، زیرا مدیریت مناسب امور مالی شخصی، پیش‌شرط‌هایی را برای زندگی موفق و با کیفیت ایجاد می‌کند. سواد مالی بر زندگی انسان تاثیر می‌گذارد و از این حیث، سواد مالی می‌تواند چندرشته‌ای باشد و با حوزه‌های مختلفی

مانند اقتصاد، سیاست، خانواده، بهداشت، آموزش و پرورش و کشاورزی در تعامل باشد (Ozkale, 2022). در سال‌های اخیر، بسیاری از کشورها به طور فزاینده‌ای نگران سطح پایین سواد مالی در میان شهروندان خود شده‌اند. دلیل نگرانی آنها این است که دنیای مالی پیچیده‌تر شده است و شهروند عادی به دلیل نداشتن ابزار و آگاهی از مفاهیم اولیه مالی کمتر قادر به رویارویی با این تغییرات و تصمیم‌گیری بهینه است و این موضوع می‌تواند منجر به اشتباهاتی در هنگام تصمیم‌گیری‌های کلیدی اقتصادی و مالی شود که آنها باید در طول زندگی خود با آن مواجه شوند (Arceo-Gómez, 2017). به همین دلیل در دنیای امروز، داشتن سواد مالی یک شایستگی اساسی در جوامع است که به مسئولیت فردی و خودکفایی بستگی دارد. به اذعان محققین، با توجه به پیچیدگی ابزارهای مالی و تصمیمات مالی مورد نیاز در زندگی روزمره، افراد باید بدانند چگونه از نظر مالی بخوانند و بنویسند. این امر همچنین در مورد جوانانی که در جامعه‌ای رشد می‌کنند که در آن چشم‌انداز مالی پیچیده است صدق می‌کند. دانش و درک بهتر مفاهیم و ریسک‌های مالی می‌تواند به بهبود تصمیم‌گیری مالی در میان بزرگسالان و جوانان کمک کند (Amagir, 2020).

سواد مالی که از آن با عنوان توانایی مالی، دانش مالی یا آموزش مالی هم یاد می‌شود (Elifneh, 2021) عبارتست از توانایی قضاوت از روی آگاهی و تصمیم‌گیری موثر در خصوص استفاده از منابع پولی و مدیریت بهینه آن (خلفی و پرتوعسگری، ۱۴۰۲). طبق تعریف OECD سواد مالی را می‌توان به عنوان رفتار آگاهانه در موقعیتی که به تصمیم‌گیری مالی نیاز دارد، توصیف کرد که برای این کار، فرد به دانش، مهارت و نگرش مالی نیاز دارد (Ozkale, 2022). به عبارتی دیگر، سواد مالی یک ساختار چندبعدی است که می‌توان آن را ترکیبی از آگاهی، دانش، مهارت، نگرش و رفتار برای اتخاذ تصمیمات مالی صحیح و در نهایت دستیابی به رفاه مالی فردی در نظر گرفت (Zhu, 2019). از نظر Klapper & Lusardi (2020) سواد مالی به توانایی فرد در مفهوم سازی یا توسعه اقتصادی اشاره دارد. طبق نظر Hastings (2012) سواد مالی به دانش محصولات مالی (سهام در مقابل اوراق قرضه)، دانش مفاهیم مالی (تورم، ترکیب، تنوع)، داشتن مهارت‌های ریاضی یا شمارش لازم برای تصمیم‌گیری مالی موثر و درگیر بودن در فعالیتهای خاصی مثل برنامه‌ریزی مالی اطلاق می‌شود (Elifneh, 2021). یک فرد باسواد مالی با مبانی درآمد و توزیع درآمد، بیکاری، سرمایه‌گذاری، تورم و خطرپذیری اقتصادی آشنا است. افزون بر این، شخصی که دارنده سواد اقتصادی است، ارزش کارآفرینی و نقش کسب‌وکار را می‌داند (اسلامیه، ۱۳۹۰).

تصمیم‌گیری مالی کافی مستلزم وجود یک پایه محکم در سواد مالی و درک اصول آن است. این امر به ویژه برای دانش‌آموزان امروز و آینده‌سازان فردا بسیار مهم است، زیرا انتخاب‌های مالی و رفتاری آنها می‌تواند به طور قابل توجهی بر آینده مالی و شغلی آینده آنها تأثیر بگذارد (Pashaei, Hassani, Mohajeran & Shahbazi, 2024). بنابراین می‌توان گفت داشتن مهارت سواد مالی در جوانان بسیار ضروری است، زیرا جوانان با داشتن دانش و سواد کافی در مورد مدیریت مالی احتمال بیشتری برای دستیابی به استقلال مالی و نیز، جلوگیری از فقر بین نسلی خواهند داشت (Arivalagan & Ilanko, 2024). سواد مالی به عنوان یک مهارت زندگی مورد نیاز برای انتخاب‌های بهتر، شناسایی فرصت‌ها و برنامه‌ریزی برای آینده دانسته شده است. ضمن اینکه سواد مالی می‌تواند تعادل مالی شخصی را ممکن سازد، افراد را برای موقعیت‌های مالی پیش بینی نشده آماده کند (Da Silva, Rômulo César, Reisdorfer, 2024). طبق مطالعات پژوهشی، داشتن سواد مالی بر رفاه مالی و نگرش به پول بر رفاه مالی و همچنین بر حل معضل مصرف‌گرایی دانش‌آموزان (فناویزی و اطهری اصفهانی، ۱۴۰۱) تأثیر مثبتی دارد. انبوهی از تحقیقات تجربی اهمیت سواد مالی را برای رفاه فردی نشان می‌دهد (Kaiser, 2020). با اینحال، طبق ارزیابی‌های اخیر، سطح سواد مالی در جوانان رضایتبخش نیست و این امر در مطالعات پژوهشی مختلف چه در ایران و چه در خارج از ایران به اثبات رسیده است (روشندل، امیری، طغیانی، ۱۳۹۷، Cameron, Calderwood, 2014 Cox, Lim, & Yamaoka, 2014). در مطالعه بر روی دانش‌آموزان دبیرستانی آدیس آبابا، پایتخت اتیوپی (Elifneh, 2021) و نیز وضعیت دانش‌آموزان در دبیرستانی هلندی (Amagir, 2020) دانش‌آموزان دبیرستانی هنگ‌کنگ (Zhu, 2019) دانش‌آموزان دبیرستانی هندی (Kiliyanni & Sivaraman, 2018) و دانش‌آموزان دبیرستانی آلمانی (Erner, 2016) و Goedde-Menke & Oberste, 2016) سطح سواد مالی آنها نامناسب ارزیابی شده است. محققان دیگر اذعان نموده است که حتی فارغ‌التحصیلان دانشگاهی نیز سطح ناکافی از مهارت‌های مالی دارند که یکی از دلایل این امر مربوط به کمبود دروس مرتبط با امور مالی در برنامه‌های درسی و آموزشی نظام تعلیم و تربیت و توجه اندک کتب درسی دوره متوسطه به مقوله سواد مالی است.

به اذعان محققان سواد مالی برای بهبود تخصیص پس‌انداز، مهارت‌های ثروت‌سازی و تصمیم‌گیری مالی خانوار ضروری است (Bellocchi, 2024). لذا باید گفت که آموزش سواد مالی برای دانش‌آموزان دوره متوسطه امر بسیار ضروری و مهمی

نوجوانان و جوانان آینده باشد. با توجه به افزایش تعداد مطالعات آموزشی در مورد سواد مالی در کشورهای مختلف، نیاز به مدل‌های مفهومی بیشتری برای نشان دادن مولفه‌ها و شاخص‌های سواد مالی است، لذا این پژوهش به دنبال ارائه مدل سواد مالی در دانش‌آموزان دوره دوم متوسطه بوده و سوال اصلی این پژوهش آن است که مولفه‌ها و شاخص‌های مناسب برای مدل توسعه سواد مالی در دانش‌آموزان دوره دوم متوسطه چیست؟

پیشینه پژوهش

فتحی‌چوبه، براری نوکاشتی، ذوالفقاری (۱۴۰۴) در پژوهشی کیفی عوامل موثر بر سواد مالی را عوامل کلان، ویژگی‌های شخصی، ویژگی‌های خانواده، فعالیت مالی، مکان جغرافیایی، شیوه آموزش، نوع آموزش و سطح آموزش عنوان کردند.

نتایج پژوهش شیخ حسین داورانی، طالبی نوش آباد، عبدالکریمی داورانی، نژاد شریف آباد (۱۴۰۴) راهبردهای موثر در توسعه سواد مالی را شامل آموزش تخصصی معلمان در حوزه مالی، بازی‌های مالی، بودجه بندی گروهی، تحلیل قیمت‌ها و مقایسه گزینه‌های خرید، پیوند آموزش مالی با سایر دروس برشمرده است.

مولاپناه، نامور، راستگو، احمدلو، سلیمانی (۱۴۰۳) برای طراحی الگوی توسعه سواد مالی به سه مقوله دانش، رفتار و نگرش اشاره کردند.

خلفی و پرتوسعگری (۱۴۰۲) الگوی آموزش سواد مالی در مدارس را شامل آموزش مفاهیم سواد مالی، کسب درآمد، پس‌انداز، سرمایه‌گذاری، برنامه‌ریزی مالی، بحث در مورد پول، آموزش مسئولیت‌پذیری، آشنایی با مشاغل موجود در جامعه، تقویت خلاقیت، استقلال‌طلبی، خودباوری، اعتمادبنفس، مهارت ارتباطی، حل مسئله، کار تیمی، روش تدریس با رویکرد فعال و مبتنی بر یادگیری تجربی، دانش‌آموز محور و مسئله‌محور دانستند. میرزاده کوهشاهی، آسمان دره، میرزاده (۱۴۰۲) مولفه‌های مرتبط با سواد مالی در برنامه درسی مدارس را توانمندسازی مالی، ارتباط مالی، دانش مالی، نظارت مالی، اعتماد مالی، آموزش رفتار مالی، برنامه درسی سواد مالی، سنجش سواد مالی دانش‌آموزان، درآمد و هزینه، اولویت‌بندی مولفه‌های سواد مالی، مدیریت اعتبار و بدهی، مدیریت ریسک، بررسی وضعیت سواد مالی دانش‌آموزان، راهکارهای ارتقا سواد مالی دانش‌آموزان، تحلیل مولفه‌های سواد مالی در کتب درسی، تصمیم‌گیری سواد مالی از طریق برنامه درسی عنوان نموده است.

خداپناه، موسی‌پور، دوابی، احمدی، (۱۴۰۱) در طراحی الگوی برنامه درسی سواد مالی برای دانش‌آموزان به موارد زیر اشاره کردند: ارتقاء دانش مالی، مهارت‌های مالی، مدیریت مالی،

است، زیرا آموزش این نوع سواد سبب می‌شود تا دانش‌آموزان آگاهی، دانش و تجربه لازم در حوزه مالی و اقتصادی را به دست آورند و قدرت‌شان در تصمیم‌گیری‌های مالی افزایش پیدا کند. اساساً سواد مالی به دلیل تسلطی که در دانش‌ها، نگرش‌ها و رفتارهای فرد ایجاد می‌کند، نقش اساسی در توانمند ساختن افراد برای تصمیم‌گیری مالی مسئولانه و تلاش برای دستیابی به رفاه مالی ایفا می‌نماید (Potrich, Vieira & Mendes-Da-Silva, 2016). سواد مالی پایین یکی از عواملی است که باعث شده بسیاری از افراد در زندگی خود تصمیمات اشتباه بگیرند (Arceo-Gómez, 2017) و یکی از دلایلی که سبب می‌شود تا افراد به خصوص در سنین بزرگسالی مشکلات فکری و استرس‌های شدیدی را در زندگی متحمل شوند، مربوط می‌شود به نداشتن دانش و آگاهی پیرامون مسائل مالی و عدم توانایی مدیریت منابع پولی. لذا می‌توان گفت سطح پایین سواد مالی مشکلات و پیامدهای زیادی را برای افراد فراهم می‌کند. به طوریکه با استناد به نتایج مطالعات پیشین، فرد با داشتن سواد مالی پایین، گرایشی به رفتار پس‌انداز برای تضمین ثبات مالی ندارد (Owusu, Ossei Kwakye & Duah, 2024).

بطور کلی، پایین بودن سطح سواد مالی، توانایی افراد برای انباشت ثروت را مختل می‌کند، زیرا آنها در دوران جوانی به احتمال زیاد بدهی‌هایی مانند وام دانشجویی و یا صورت حساب‌های کارت اعتباری خواهند داشت که آنها را با بحران مواجه می‌کند (Cameron et al, 2014). قطعاً پس از فارغ‌التحصیلی از دبیرستان، افراد به زودی با تصمیمات مالی پیچیده‌تر و مهم‌تری در زندگی خود روبرو می‌شوند. لذا با توجه به پیامدهای بالقوه شدید سواد مالی پایین، بر سیاست‌گذاران و ارائه دهندگان سیستم آموزشی واجب است حال که آموزش سواد مالی به یک اولویت جهانی تبدیل شده است و در اکثر کشورها، آموزش سواد مالی به برنامه درسی مدارس اضافه شده است، بدانند بهترین راه برای بهبود سواد مالی، به ویژه در جوانان چیست و با چه برنامه‌های آموزشی می‌توانند آموزش سواد مالی در نظام آموزشی را توسعه دهند. زیرا برخلاف مدل استاندارد اقتصادی که فرض می‌کند همه افراد اطلاعات مالی دارند و تصمیمات مالی درستی می‌توانند بگیرند، مرور ادبیات اخیر نشان می‌دهد این امر صحت نداشته و محققان موکدا تاکید می‌کنند که بی‌سوادی مالی در جوانان بیشتر است (Arceo-Gómez, 2017). لذا از آنجایی که دوره دوم متوسطه سنی است که دانش‌آموزان کم‌کم شروع به تعامل با دنیای مالی می‌کنند و ممکن است حتی به نیروی کار بپیوندند و نیازمند گرفتن تصمیمات مالی باشند، به نظر می‌رسد آموزش سواد مالی از سطح دبیرستان می‌تواند کلید بهبود تصمیم‌گیری‌های مالی در

برنامه‌ریزی و مدیریت، ریسک و پاداش و در نهایت چشم‌انداز مالی.

عباسپوراصفهان، حاتمی، صادق زاده قمصری، ایمانی، پیغامی (۱۴۰۰) در پژوهشی با رویکرد کیفی و به شیوه تطبیقی و اسنادپژوهی به طراحی الگوی بهینه برنامه درسی سواد مالی برای دانش‌آموزان دوره متوسطه اول پرداخته و ویژگی‌های اهداف برنامه درسی سواد مالی را بدین صورت اولویت‌بندی نموده است: آماده‌سازی نوجوانان در مدیریت امور مالی؛ حصول امنیت مالی در ابعاد فردی، خانوادگی و اجتماعی؛ برنامه‌ریزی‌های کوتاه مدت و بلندمدت مالی؛ آینده‌نگری و مسئولیت‌پذیری مالی؛ خودکارآمدی مالی و کارآفرینی؛ ایجاد نگرش انتقادی نسبت به مسائل مالی؛ تقویت قدرت تجزیه و تحلیل و حل مسائل مالی؛ درونی‌سازی ارزش‌های دینی و اخلاقی.

کاظم‌پوردیزجی، خان محمدی، معین‌الدین (۱۳۹۹) مقولات اصلی الگوی آموزش سواد مالی در ایران را شامل آموزش سرفصل‌های کلی، مدیریت درآمد و پس‌انداز، مدیریت ریسک و مدیریت مخارج برشمردند.

Reisdorfer-da-Silva, Becker & Vieira (2025) ادعان نمودند که روش‌های تدریس تعاملی‌تر، مانند بازی‌های رومیزی، ممکن است در ارتقای سواد مالی در بین دانش‌آموزان مؤثرتر باشند و از دانش مالی گرفته تا رفتار و نگرش مالی را تحت تأثیر قرار دهند.

نتایج مطالعه Tzora (2025) نشان داده است که دانش مالی، رفتار مالی و نگرش مالی، از عوامل تعیین‌کننده سواد مالی در دانش‌آموزان است.

طبق پژوهش Mancone, Tosti, Corrado, Spica, Zanon & Diotaiuti (2024) انواع مداخلات سواد مالی عبارتند از: انواع رویکردهای آموزشی، از جمله برنامه‌های مبتنی بر مدرسه، مشارکت خانواده و پلت‌فرم‌های دیجیتال. عواملی که بر سطح سواد مالی در میان کودکان، نوجوانان و بزرگسالان جوان تأثیر می‌گذارد عبارتند از: عوامل مختلف جمعیت شناختی، اجتماعی/اقتصادی، روانی و فرهنگی.

Da Silva, Rômulo César Reisdorfer (2024) در تحلیل عوامل مؤثر بر آموزش مالی دانش‌آموزان مدارس برزیل نشان دادند که داشتن کلاس‌های خاص در مدرسه در مورد موضوع سواد مالی، دسترسی به کتاب در خانه، علاقه به رقابت، کسب درآمد به نحوی و تصمیم‌گیری مستقل در مورد نحوه خرج کردن، سواد مالی بهتری برای دانش‌آموزان به همراه داشته است.

مسئولیت مالی، تصمیم‌گیری مالی، اطمینان مالی، درآمدها و حرفه‌ها، مدیریت پول و پس‌انداز، سرمایه‌گذاری مالی، مدیریت خطر، مدیریت اعتبار و بدهی، روش تدریس مشارکتی، مستقیم، غیرمستقیم، یادگیری عمیق، روش تجربی، یادگیری فعال، روش‌های دیداری/شنیداری، توانایی تحلیل و نقد اهداف، مسائل و فعالیت‌های مالی، مهارت بودجه‌بندی.

نخعی کاهه، اکبری بورنگ (۱۴۰۱) نشان داد محتوای آموزش سواد مالی شامل مضامین (تاریخچه، مالیه شخصی، خدمات و تولیدات مالی، استانداردهای حوزه دانشی هزینه (خرج) و پس‌انداز، اعتبار و بدهی، کاریابی و درآمد، مدیریت ریسک و بیمه، استانداردهای تصمیم‌گیری مالی، برنامه‌ریزی مالی، مدیریت منابع مالی، آینده‌نگری مالی و مسئولیت‌ها و حقوق مصرف‌کننده) است. روش‌های یاددهی/یادگیری شامل مباحثه، مشارکتی، همیارانه، استفاده از فناوری‌های آموزشی و شبیه‌سازی و بازی، بازدید علمی و داستان‌گویی بوده است و ارزشیابی آموزشی شامل پرسش‌وپاسخ، آزمون‌های شفاهی و کتبی، پروژه، ارزیابی توسط همسالان، خودارزیابی، ارزشیابی تکوینی و پایانی و ارزشیابی تلفیقی است.

جمشیدی مقدم، کیان، گرامی پور، خاندوزی (۱۴۰۱) در الگوی برنامه درسی سواد مالی به توسعه دانش مالیه شخصی، تأمین مالی جمعی، آینده‌نگری، پایبندی به ارزش‌ها و باورهای دینی، نگرش اخلاقی به امور مالی، خودکارآمدی مالی، ارتقاء مدیریت مالی، مسئولیت‌پذیری اجتماعی، تدبیر معیشت، بسط مفاهیم و اصول تربیت مالی، ارتقاء مهارت‌های زندگی فردی و جمعی، همسو با حقوق مالی و اصول اخلاقی، محتوای تلفیقی، توجه همزمان به توانایی‌های فردی و اجتماعی، فعالیت‌های یادگیری فناورانه، روش‌های آموزش اکتشافی و مشارکتی، یادگیری خلاق، رویکرد جامع به آموزش مالی، ارتقاء توسعه حرفه‌ای معلمان و انعطاف‌پذیری برنامه درسی اشاره نمودند.

ناصرالمعمار، سبحانی، حسن‌مرادی (۱۴۰۰) در طراحی برنامه آموزش سواد مالی در دوره اول متوسطه خاطر نشان ساخته است که مولفه‌های آموزش سواد مالی برای دانش‌آموزان دوره اول متوسطه شامل مولفه‌های آموزش دانش مالی، آموزش ارتباط مالی، توانمندسازی مالی، آموزش رفتار مالی، اعتماد مالی، نظارت مالی، آموزش اخلاق مالی است.

حسینی، صفری، اولادیان (۱۴۰۰) در ارائه مدلی برای توسعه سواد مالی دانش‌آموزان مقطع متوسطه با تأکید بر بیمه نشان دادند که هشت مولفه در تبیین الگوی توسعه سواد مالی نقش دارند که عبارتند از: درآمد و حرفه‌ها، مدیریت پول، مدیریت اعتبار و بدهی، مدیریت ریسک و بیمه، پول و معاملات،

رفتارهای مالی غیرقانونی، شناسایی کلاهبرداری‌های مالی رایج دانسته است.

Isomidinova, Singh & Singh (2017) در پژوهش خود نشان داده است که برای بهبود سواد مالی در دانش‌آموزان باید عوامل آموزش مالی و اجتماعی شدن مالی در نظر گرفته شوند.

روش پژوهش

این پژوهش از نظر هدف در زمره پژوهش‌های کاربردی است و از نظر رویکرد اجرا به روش کیفی است که از راهبرد سنتزپژوهی بهره گرفته است و از الگوی شش مرحله‌ای Roberts استفاده شده است و بر طبق رویکرد سنتزپژوهی محقق ابتدا از طریق پایگاه‌های اطلاعاتی ایرانی و خارجی، مقالات، کتاب‌ها و رساله‌های دوره دکتری که دارای کلید واژه اصلی پژوهش یعنی سواد مالی و کلید واژه‌های مرتبط همچون سواد مالی، سواد اقتصادی، دانش مالی، آگاهی مالی، رفتار مالی بودند را رصد نموده و از بین مقالات چاپ شده معتبر و اصیل ۱۴ مقاله فارسی در بازه زمانی ۱۳۹۷ تا ۱۴۰۴ شمسی و ۱۵ مقاله انگلیسی در بازه زمانی ۲۰۱۷ تا ۲۰۲۵ میلادی را بررسی نمود. تعداد مقالاتی که مورد بررسی محقق قرار گرفت ۲۹ مقاله بود که از میان آنها ۱۴ مقاله فارسی و ۱۵ مقاله انگلیسی بود و این تعداد پس از غربالگری از بین ۹۶ مقاله در حوزه سواد مالی و رسیدن به اشباع نظری مورد بررسی محقق قرار گرفتند. روش نمونه‌گیری از نوع هدفمند بود. بر این مبنا که محتوای مقالاتی که مدنظر محقق بودند انتخاب شده و مورد بررسی قرار گرفتند. برای گردآوری داده‌ها از روش کتابخانه‌ای استفاده شد و ابزار گردآوری اطلاعات فیش‌برداری بود. معیارهای غربالگری شامل سازگاری موضوعی، جمعیت هدف، متغیرها، مفاهیم کلیدی و بازده زمانی بودند. در واقع، چهار ملاک برای ورود به این بخش در نظر گرفته شده است که عبارت بودند از: ۱- مقاله‌هایی که اصیل و علمی باشند ۲- مقاله‌هایی که در عنوان، چکیده یا واژگان کلیدی آنها، کلید واژه متغیر کلیدی پژوهش یعنی سواد مالی (سواد اقتصادی، دانش مالی، آگاهی مالی، رفتار مالی) درج شده باشد ۳- مقاله‌هایی که از نظر زمانی برای ده سال اخیر باشند و در واقع در بازه سال‌های ۱۳۹۴ تا ۱۴۰۴ شمسی و ۲۰۱۵ تا ۲۰۲۵ میلادی چاپ شده باشند ۴- مقاله‌هایی که از نظر شیوه و روش اجرا و نتایج (خروجی) به صورت کامل ارائه شده باشند.

(Louis, Siswandari & Noviani (2024) در شناسایی مولفه‌های توسعه سواد مالی نشان داده است که یک الگوی آموزشی مؤثر برای توسعه حرفه‌ای معلمان در آموزش سواد مالی باید بر محتوای سواد مالی ضروری متشکل از برنامه‌ریزی و بودجه‌بندی، خدمات بانکی، درآمد و مشاغل، بیمه، سرمایه‌گذاری، پس‌انداز، هزینه و اعتبار تمرکز کند.

OECD (2023) شایستگی‌های مالی برای کودکان و نوجوانان را در چهار حوزه اصلی سواد مالی با عناوین پول و معاملات، برنامه‌ریزی و مدیریت امور مالی، ریسک‌ها و پاداش‌ها و چشم‌انداز مالی مطرح نموده است.

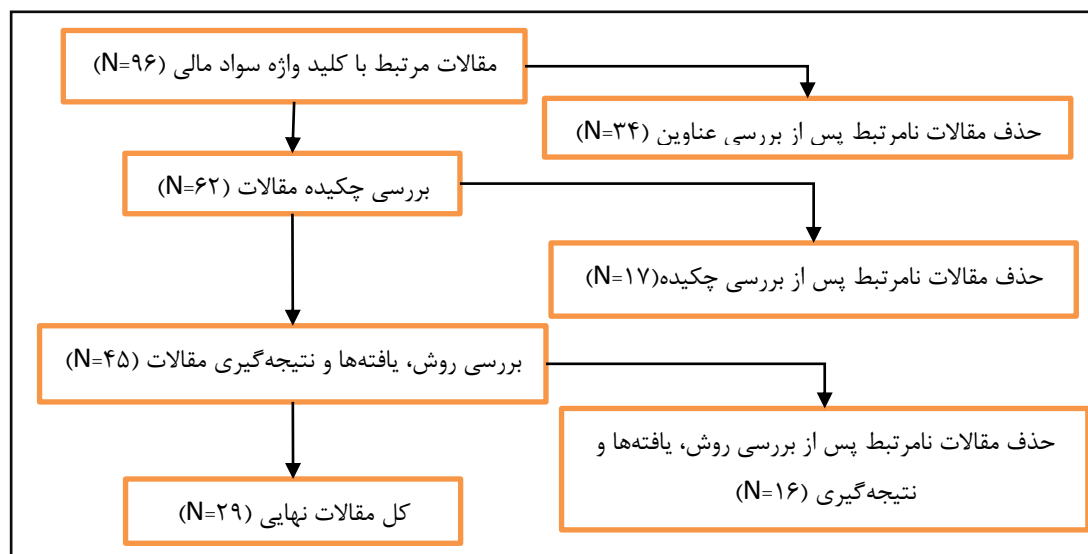
Bajaj & Kaur (2022) نشان دادند مدل چند بعدی سواد مالی شامل دانش مالی (بودجه‌بندی منظم، شناخت ارزش زمانی پول، حساب بانکی، درک ریسک و بازده، تنظیم سبد سرمایه‌گذاری، آشنایی با بورس)، نگرش مالی (پس‌انداز برای دوران بازنشستگی، کنترل تکانشگری در زمان خرید) و رفتار مالی (صداقت مالی، تصمیمات مالی عقلانی) است.

Inder, Aggarwal, Gupta, Gupta & Rastogi (2021) پژوهش خود نشان داد مهم‌ترین عامل سواد مالی، آموزش مالی یا حرفه‌ای است (مدیریت پول، سرمایه‌گذاری، تصمیمات مالی، حقوق مصرف‌کننده، بازنشستگی) که به دنبال آن رفتار مالی (مدیریت مالی شخصی، ثبت مخارج روزانه، مقایسه قیمت و کیفیت قبل از خرید)، نگرش مالی (ارزیابی تاثیر رفتارهای مصرفی بر آینده مالی، دانش مفاهیم مالی (تورم، ترکیب بهره، تنوع) و کم‌اهمیت‌ترین عامل، فرهنگ مالی است.

Kadoya & Khan (2019) عوامل مؤثر بر سواد مالی در ژاپن را جنسیت، سن و تحصیلات؛ عوامل اجتماعی/اقتصادی درآمد و شغل، برداشت از آینده و توهم پولی دانستند.

Henning & Johnston-Rodriguez (2018) نشان دادند برنامه درسی امیدوارکننده سواد مالی برای دانش‌آموزان نیازمند تناسب مالی برای زندگی، مهارت‌های مالی عملی، امور مالی در کلاس درس، معرفی ابزارهای مدیریت مالی آنلاین است.

Bhatt (2017) سواد مالی را اولین گام به سوی شمول مالی دانسته و ابعاد سواد مالی را شامل تلاش فرد در جهت آگاهی، دانش، نگرش و رفتار یک فرد به تمام جنبه‌های تصمیم‌گیری اقتصادی، مخارج، حسابداری ذهنی، نظارت در امور مالی، پس‌انداز، سرمایه‌گذاری، شناخت قوانین خرید و فروش، پرهیز از

شکل ۱: روند جستجو و تخلص مقالات فارسی و انگلیسی در سنتز پژوهی

ابعاد، مولفه‌ها و شاخص‌های مناسب برای مدل توسعه سواد مالی در دانش‌آموزان آورده شده است که مقدارهای حاصل شده نشان دهنده روایی قابل قبول سنتز پژوهی می‌باشند. برای بررسی پایایی فرم پرسشنامه در سنتز پژوهی از شاخص کاپا استفاده شد. به این صورت که مجدداً ابعاد و مولفه‌ها و شاخص‌های شناسایی شده در قالب یک فرم پرسشنامه‌ای درآمدند و دو ستون موافق و مخالف برای هر یک از آنها در نظر گرفته شد و سپس از ۲ نفر از خبرگانی که در بخش روایی نظرسنجی شد (یک نفر از مدیران با سابقه ۲۰ سال خدمت در سیستم آموزش و پرورش و یک نفر از معلمان با سابقه ۱۳ سال خدمت در سیستم آموزش و پرورش) پیرامون ابعاد و مولفه‌ها و شاخص‌های شناسایی شده نظرخواهی شد و میزان توافق آنها به عنوان دو ارزیاب خبره در حوزه تعلیم و تربیت نظرسنجی شد که با پیاده سازی آزمون کاپا بر روی ۴۲ شاخص شناسایی شده در سنتز پژوهی مقدار کاپا در سطح معناداری ۰/۰۰۰ برابر با ۰/۶۵۷ به دست آمد و پایایی فرم پرسشنامه در سنتز پژوهی به تایید رسید. برای تجزیه و تحلیل داده‌های سنتز پژوهی از سه نوع کدگذاری باز و کدگذاری محوری و کدگذاری انتخابی استفاده شد.

برای بررسی روایی در سنتز پژوهی از ضریب Lawshe که روایی محتوایی را با عنوان CVR مورد سنجش قرار می‌دهد استفاده شد. به این صورت که ابعاد، مولفه‌ها و شاخص‌های شناسایی شده در قالب یک فرم پرسشنامه‌ای درآمدند و سپس فرم مذکور در اختیار ۱۲ نفر از خبرگان حوزه تعلیم و تربیت که از معلمان و مدیران دوره دوم متوسطه بودند و با روش نمونه‌گیری هدفمند و معیار قرار دادن مدرک تحصیلی در رشته علوم تربیتی و سابقه آموزش، تدریس و مدیریت در سیستم آموزش و پرورش انتخاب شدند قرار داده شد (که بیشتر این خبرگان از نظر جنسیت زن ۸ نفر زن و ۴ نفر مرد) و از نظر شغلی مدیر (۷ نفر مدیر و ۵ نفر معلم) بودند و سوابق شغلی هر یک از آنها از ۵ سال تا ۲۰ سال متغیر بوده است) و منظور از هر کدام از ابعاد و مولفه‌ها و شاخص‌ها برای آنها توضیح داده شد و خواسته شد تا نظر خود را با زدن تیک نسبت به هر یک از ابعاد و مولفه‌ها و شاخص‌ها بر اساس طیف سه قسمتی لیکرت (ضروری است: ۱، مفید است ولی ضروری نیست: ۲، ضرورتی ندارد: ۳) بیان نمایند و سپس طبق استاندارد تعریف شده ضریب لاوشه که برای تعداد ۱۲ نفر خبره باید حداقل میزان CVR قابل قبول برابر با ۰/۵۶ باشد، به بررسی روایی محتوایی پرداخته شد. نتایج در جدول مربوط به

جدول ۱: مقالات و پیشینه پژوهشی مطالعه شده

نام پژوهشگر/سال	عنوان پژوهش‌ها	کد پژوهش
فتحی‌چوبه (۱۴۰۴)	عوامل موثر بر سواد و رفتار مالی با تاکید بر شاخص های آموزش مالی و کاربرد آن در بازار سرمایه	[۱]
شیخ حسین داورانی (۱۴۰۴)	تربیت مالی و سواد اقتصادی: وظیفه معلم در آموزش مدیریت پول	[۲]
مولانپناه (۱۴۰۳)	طراحی الگوی توسعه سواد مالی دانشجویان دانشگاه فرهنگیان	[۳]
سلح‌چینی جوانمردی (۱۴۰۳)	آموزش سواد مالی به دانش‌آموزان پیش دبستانی	[۴]
خلفی و پرتو‌سگری (۱۴۰۲)	طراحی الگوی آموزش سواد مالی مدارس دوره ابتدایی	[۵]
میرزاده کوهشاهی (۱۴۰۲)	بررسی پژوهش‌های مرتبط با سواد مالی در برنامه درسی مدارس ایران با رویکرد فراتحلیل کیفی	[۶]
خداپناه و موسی‌پور (۱۴۰۱)	طراحی الگوی برنامه درسی سواد مالی برای دانش‌آموزان دوره ابتدایی	[۷]
نخعی کاهه (۱۴۰۱)	الگوی آموزش سواد مالی در دوره ابتدایی	[۸]
جمشیدی مقدم (۱۴۰۱)	طراحی الگوی برنامه درسی سواد مالی در دوره ابتدایی	[۹]
ناصرالمعمار (۱۴۰۰)	طراحی برنامه آموزش سواد مالی (مورد مطالعه: مدارس دوره اول متوسطه کشور)	[۱۰]
حسینی (۱۴۰۰)	ارائه مدلی برای توسعه سواد مالی دانش‌آموزان مقطع متوسطه (مطالعه موردی: متوسطه دوم با تاکید بر بیمه)	[۱۱]
عباسپور اصفهانی (۱۴۰۰)	مطالعه تطبیقی برنامه درسی سواد مالی در آموزش عمومی رسمی استرالیا، آفریقای جنوبی و آمریکا: توصیه‌هایی برای برنامه‌ریزان درسی ایران	[۱۲]
کاظم‌پور دیزجی (۱۳۹۹)	ارائه الگوی آموزش سواد مالی در ایران با استفاده از روش نظریه‌پردازی داده بنیاد	[۱۳]
میرعرب رضی و همکاران (۱۳۹۷)	تحلیل مولفه‌های سواد اقتصادی کتابهای درسی دوره دوم متوسطه از دیدگاه معلمان و دانش‌آموزان	[۱۴]
Reisdorfer-da-Silva (2025)	تاثیر بازیهای رومیزی بر سواد مالی دانش‌آموزان مدارس دولتی	[۱۵]
Tzora (2025)	پیش بینی کننده های سواد مالی برای دانش‌آموزان دبیرستانی در یونان	[۱۶]
Mancone (2024)	تاثیر برنامه‌های سواد مالی بر روی جوانان	[۱۷]
Marinič & Válek (2024)	ارائه مدل توسعه سواد مالی با استفاده از شایستگی‌های دیجیتال	[۱۸]
Da Silva (2024)	تجزیه و تحلیل عوامل موثر بر آموزش مالی دانش‌آموزان مدارس برزیل	[۱۹]
Louis (2024)	شناسایی مولفه‌های اساسی برای توسعه سواد مالی معلمان	[۲۰]
OECD (2023)	ارائه چارچوب شایستگی مالی برای کودکان و نوجوانان در اتحادیه اروپا	[۲۱]
Bajaj & Kaur (2022)	اعتبارسنجی مدل چند بعدی سواد مالی با استفاده از تحلیل عاملی تاییدی	[۲۲]
Elifneh (2021)	سواد مالی در میان نوجوانان دبیرستانی در یک کشور در حال توسعه: یک مطالعه تجربی با اشاره به دانش‌آموزان دبیرستانی در آدیس آبابا، اتیوپی	[۲۳]
Inder (2021)	ارایه مدل تلفیقی سواد مالی در بین فارغ‌التحصیلان مقطع متوسطه	[۲۴]
Urban (2020)	تاثیر سیاست‌های سواد مالی بر رفتار مالی دانش‌آموزان	[۲۵]
Kadoya & Khan (2019)	عوامل موثر بر سواد مالی در ژاپن	[۲۶]
Henning (2018)	ارزیابی برنامه درسی سواد مالی برای دانش‌آموزان	[۲۷]
Bhatt (2017)	سواد مالی: دیدگاه کل نگر	[۲۸]
Isomidinova (2017)	عوامل تعیین کننده سواد مالی	[۲۹]

همانطور که در جدول مشاهده می‌شود برای سنتز پژوهی ۲۹ مقاله پژوهشی ایرانی و خارجی مورد بررسی قرار گرفتند که ۱۴ مقاله ایرانی در بازه زمانی ۱۳۹۷ تا ۱۴۰۴ بوده و ۱۵ مقاله خارجی در بازه زمانی ۲۰۱۷ تا ۲۰۲۵ بوده است.

جدول ۲: کدهای اولیه

فعالیت مالی (۱) توانایی تحلیل و نقد اهداف، مسائل و فعالیتهای مالی (۷) خدمات و تولیدات مالی (۸) حفظ و توسعه ثروت (۱۴)
تصمیم‌گیری در مورد مدیریت صحیح پول نقد (۱) تصمیم‌گیری موثر در خصوص استفاده از منابع پولی (۵) ارتقاء مهارت در تصمیم‌گیری مالی (۷) استانداردهای تصمیم‌گیری مالی (۸) تصمیم‌گیری مستقل در مورد نحوه خرج کردن (۱۹) تصمیمات مالی عقلانی (۲۲) داشتن مهارت ریاضی یا شمارش برای تصمیم‌گیری مالی موثر (۲۳) تصمیمات مالی (۲۴) تصمیم‌گیری اقتصادی (۲۸)
درک ریسک‌های مالی (۱) ریسک‌پذیری (۳) ریسک و پاداش (۱۱) ریسک‌ها و پاداش‌ها (۲۱) درک ریسک و بازده (۲۲)
مدیریت مبادلات مالی (۱) مدیریت مسائل مالی (۴) مدیریت مالی بهینه (۵) ارتقاء مهارت‌های مالی (۷) مدیریت منابع مالی (۸) ارتقای مدیریت مالی (۹) مدیریت امور مالی (۲۱)
تجارت (۱) کسب‌وکارهای مختلف (۳) آشنایی با مشاغل موجود در جامعه (۵) کارایی و درآمد (۸) کسب‌وکار (۱۴) مشاغل (۲۰) شغل (۲۶)
سرمایه‌گذاری (۱) سرمایه‌گذاری متنوع (۳) سرمایه‌گذاری (۴) سرمایه‌گذاری (۵) سرمایه‌گذاری مالی (۷) حفظ و توسعه ثروت (۱۴) سرمایه‌گذاری (۱۸) سرمایه‌گذاری (۲۰) تنظیم سبد سرمایه‌گذاری (۲۲) سرمایه‌گذاری (۲۴) سرمایه‌گذاری (۲۸)
وام (۱) وام و بدهی (۴) مدیریت بدهی شخصی (۲۵)
بیمه (۱) بیمه (۸) مدیریت بیمه (۱۱) بیمه (۱۸) بیمه (۲۰)
انتخاب‌های مالی معقول (۱) خرج کردن بدون هیجان (۴) استانداردهای حوزه دانشی هزینه (خرج) و پس‌انداز (۸) کنترل تکانشگری در زمان خرید (۲۲) مهارت‌های مالی عملی (۲۷) حسابداری ذهنی (۲۸)
محاسبات بهره (۱) قرض (۴) محاسبه سود و بهره (۱۸)
دانش کافی در مفاهیم پیچیده اقتصادی (۲) آگاهی مالی (۳) دانش مالی (۶) ارتباط مالی (۶) ارتقاء دانش مالی (۷) بسط مفاهیم و اصول تربیت مالی (۹) آموزش دانش مالی (۱۰) آموزش ارتباط مالی (۱۰) دانش مالی (۱۵) دانش مالی (۱۶) دانش مالی (۲۲) دانش محصولات مالی (سهم در مقابل اوراق قرضه) (۲۳) دانش مفاهیم مالی (۲۴) تلاش در جهت دانش و آگاهی مالی (۲۸)
بودجه‌بندی (۲) مهارت بودجه‌بندی (۷) بودجه‌بندی (۱۸) بودجه‌بندی (۲۰) بودجه‌بندی منظم (۲۲) طراحی و نگهداری بودجه (۲۵)
تحلیل قیمت‌ها (۲) قدرت تجزیه و تحلیل و حل مسائل مالی (۱۲) قیمت‌ها (۱۸)
مقایسه گزینه‌های خرید (۲) توانمندسازی مالی (۶) توانمندسازی مالی (۱۰) خریدها (۱۸) مقایسه قیمت و کیفیت قبل از خرید (۲۴)
استعداد کارآفرینی (۳) خودباوری (۵) خودکارآمدی مالی (۹) خودکارآمدی مالی (۱۲) کارآفرینی (۱۲) توجه به کارآفرینی (۱۴) علاقه به رقابت (۱۹) کارآفرینی (۲۱) استقلال مالی (۲۵)
درآمد و مخارج روزمره (۳) منابع مختلف درآمدی (۳) مدیریت درآمد (۱۳) سوابق درآمدی (۱۶) درآمد ماهانه خانواده (۲۲)
درآمد (۳) کسب درآمد (۴) کسب درآمد (۵) درآمد‌ها و حرفه‌ها (۷) درآمد و حرفه‌ها (۱۱) پرهیز از بطلالت و بیکاری (۱۴) درآمد (۱۸) کسب درآمد (۱۹) درآمد (۲۰)
مفهوم پول توجیبی (۴) بحث در مورد پول (۵) پول و معاملات (۱۱) پول و ارز (۱۸) پول و معاملات (۲۱)
پس‌انداز (۴) پس‌انداز (۵) مدیریت پس‌انداز (۷) مدیریت پس‌انداز (۱۳) پس‌انداز (۱۸) پس‌انداز (۲۰) پس‌انداز (۲۸)
بخشش (۴) نگرش اخلاقی به امور مالی (۹) اخلاق مالی (۱۰)
خرید و مصرف کردن به اندازه (۴) حصول امنیت مالی در ابعاد فردی، خانوادگی و اجتماعی (۱۲) ارزیابی تاثیر رفتارهای مصرفی بر آینده مالی (۲۴) خرید به اندازه مصرف (۲۵) تناسب مالی برای زندگی (۲۷)
آموزش مفاهیم سواد مالی (۵) آموزش مفاهیم مالی از طریق دروس خاص (۶) رویکرد جامع به آموزش مالی (۹) آماده‌سازی نوجوانان در مدیریت امور مالی (۱۲) آموزش سرفصل‌های کلی مالی (۱۳) رویکردهای آموزشی (۱۷) داشتن کلاس‌های خاص در مدرسه در مورد سواد مالی (۱۹) آموزش مالی یا حرفه‌ای (۲۴) امور مالی در کلاس درس (۲۷) توجه به آموزش مالی (۲۹)
برنامه‌ریزی مالی (۵) برنامه‌ریزی مالی (۸) برنامه ریزی و مدیریت (۱۱) برنامه ریزی‌های کوتاه مدت و بلندمدت مالی (۱۲) برنامه‌ریزی (۱۸) برنامه‌ریزی (۲۰) برنامه‌ریزی امور مالی (۲۱) برنامه ریزی مالی (۲۳)
آموزش مسئولیت‌پذیری (۵) ارتقاء مسئولیت مالی (۷) مسئولیت‌پذیری مالی (۱۲) امور مالی پایدار (۲۱)
مدیریت ریسک (۶) مدیریت خطر (۷) مدیریت ریسک (۸) مدیریت ریسک (۱۳) مدیریت ریسک مالی (۱۸)
نظارت مالی (۶) نظارت مالی (۱۰) نظارت در امور مالی (۲۸)
اعتماد مالی (۶) ارتقاء اطمینان مالی (۷) اعتماد مالی (۱۰) صداقت مالی (۲۲)
درآمد و هزینه (۶) آموزش رفتار مالی (۶) آموزش رفتار مالی (۱۰) رفتار مالی (۱۵) رفتار مالی (۱۶) مدیریت و برنامه‌ریزی درآمد و هزینه (۱۸) هزینه (۲۰) رفتار مالی (۲۲) رفتار مالی (۲۴) رفتار مالی (۲۵) درآمد (۲۶) رفتار مالی (۲۸)
اولویت‌بندی مولفه‌های سواد مالی (۶) مدیریت مخارج (۱۳) پرداخت‌ها ثبت مخارج روزانه (۲۴) مخارج (۲۸)

مدیریت اعتبار و بدهی (۶) مدیریت اعتبار و بدهی (۷) اعتبار و بدهی (۸) مدیریت اعتبار و بدهی (۱۱) اعتبار (۲۰) مهارت‌های مدیریت اعتبار (۲۵)
مدیریت پول (۷) مدیریت پول (۱۱) مدیریت پول (۲۴)
مالیه شخصی (۸) توسعه دانش مالیه شخصی (۹) مدیریت مالی شخصی (۲۴)
آینده نگری مالی (۸) آینده نگری (۹) تأمین مالی جمعی (۹) چشم‌انداز مالی (۱۱) آینده‌نگری مالی (۱۲) چشم‌انداز مالی (۲۱) چشم‌انداز مدیریت مالی (۲۵) برداشت از آینده (۲۶)
مسئولیت‌ها و حقوق مصرف‌کننده (۸) شهروندی (۲۱) حقوق مصرف‌کننده (۲۴) فرهنگ مالی (۲۴)
مسئولیت پذیری اجتماعی (۹) عدم اسراف و تبذیر (۱۴) اجتماعی شدن مالی (۲۹)
تدبیر معیشت (۹) اقتصاد و معیشت (۱۴) شایستگی‌های مالی مرتبط با بزرگسالی (۲۱)
همسویی با حقوق مالی و اصول اخلاقی (۹) پایبندی به ارزش‌ها و باورهای دینی (۹) درونی سازی ارزش‌های دینی و اخلاقی (۱۲) لایحه‌های قانونی معاملات (۲۵) شناخت قوانین خرید و فروش (۲۸)
نگرش انتقادی نسبت به مسائل مالی (۱۲) نگرش مالی (۱۵) نگرش مالی (۱۶) نگرش مالی (۲۲) نگرش مالی (۲۴) نگرش مالی (۲۸)
توجه به کسب حلال (۱۴) پرهیز از رفتارهای مالی غیرقانونی (۲۸) شناسایی کلاهبرداری‌های مالی (۲۸)
پلتفرم‌های مالی دیجیتال (۱۷) سوابق و قراردادهای مالی (۱۸) خدمات بانکی (۲۰) امور مالی دیجیتال (۲۱) حساب بانکی (۲۲) آشنایی با بورس (۲۲) کیف پول دیجیتالی (۲۵) ابزارهای مدیریت مالی آنلاین (۲۷) شمول مالی (۲۸)
بازنشستگی و مستمری‌ها (۱۸) پس‌انداز برای دوران بازنشستگی (۲۲) بازنشستگی (۲۴)
مالیات (۱۸) مالیات (۲۰) امور مالیاتی (۲۵)
شناخت ارزش زمانی پول (۲۲) ارزش زمانی پول (۲۳) تورم، ترکیب بهره، تنوع (۲۴) توهم پولی (۲۶)

جدول ۳: ابعاد، مولفه‌ها و شاخص‌های مناسب برای مدل توسعه سواد مالی در دانش‌آموزان

CVR	کد پژوهش‌ها	کدهای باز (شاخص)	کدهای محوری (مولفه)	کدهای منتخب (بعد)
۱	A2- A3- A6- A6- A7- A9- A10- A10- A15- A16- A22- A23- A24- A28	دانش کافی در مفاهیم پیچیده اقتصادی	- درک مفاهیم پایه پول و اقتصاد	آگاهی و دانش مالی
۱	A5- A6- A9- A12- A13- A17- A19- A24- A27- A29	آموزش مفاهیم سواد مالی	-	
۱	A4- A5- A11- A18- A21	مفهوم پول، ارز، معاملات	-	
۱	A2- A12- A18	تحلیل قیمت‌ها	-	
۰/۸۳	A1- A4- A5- A7- A8- A9- A21	مبادلات مالی	- شناخت ابزارهای مالی	
۱	A1- A4- A25	وام، بدهی، اعتبار	-	
۱	A1- A8- A11- A18- A20	بیمه	-	
۱	A18- A20- A25	امور مالیاتی	-	
۱	A17- A18- A20- A21- A22- A22- A25- A27- A28	بانک و ابزارهای مالی آنلاین	-	
۰/۸۳	A1- A4- A18	محاسبات سود و بهره	- آگاهی از ارزش زمانی پول و تورم	
۱	A22- A23- A24- A26	شناخت ارزش زمانی پول	-	
۱	A1- A7- A8- A14	فعالیت مالی	- کارآفرینی و شناسایی فرصت‌های کسب و کار	
۰/۸۳	A3- A5- A9- A12- A12- A14- A19- A21- A25	استعداد کارآفرینی	-	
۱	A3- A4- A5- A7- A11- A14- A18- A19- A20	کسب درآمد	-	
۱	A1- A3- A5- A8- A14- A20- A26	آشنایی با مشاغل موجود در جامعه	-	
۱	A2- A7- A18- A20- A22- A25	بودجه بندی	- بودجه‌بندی و برنامه‌ریزی مالی شخصی	مهارت‌ها و توانایی‌های مالی
۰/۸۳	A3- A3- A13- A16- A22	درآمد و مخارج روزمره	-	
۰/۶۶	A7- A11- A24	مدیریت پول	-	

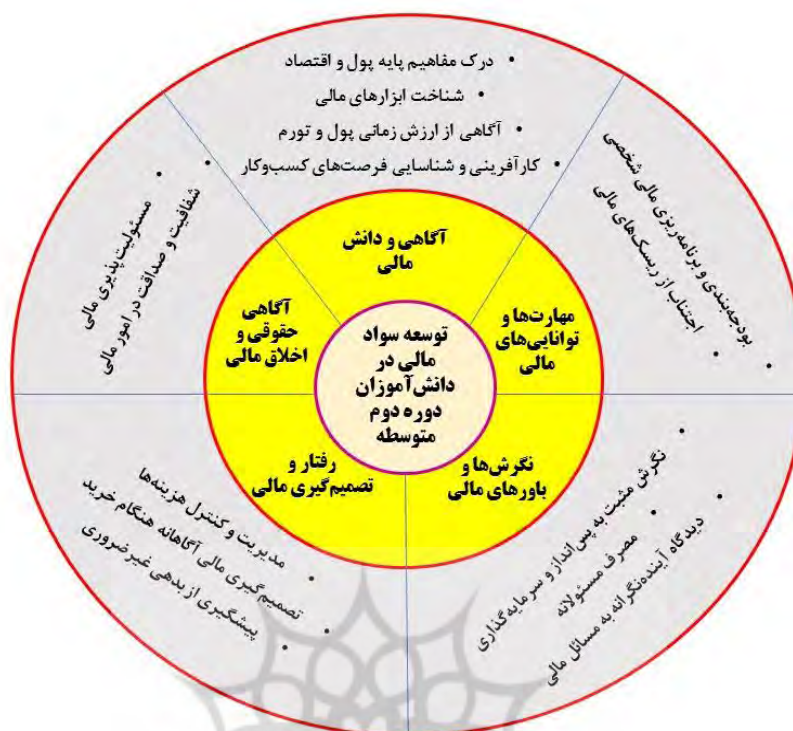
CVR	کد پژوهش‌ها	کدهای باز (شاخص)	کدهای محوری (مولفه)	کدهای منتخب (بعد)
۱	A8- A9- A24	مالیه شخصی	-	ریسک‌های مالی
۰/۸۳	A1- A3- A11- A21- A22	درک ریسک‌های مالی	-	
۰/۶۶	A6- A7- A8- A13- A18	مدیریت ریسک	-	
۱	A1- A3- A4- A5- A7- A14- A18- A20- A22- A24- A28	سرمایه‌گذاری مالی	-	نگرش‌ها و باورهای مالی
۱	A4- A5- A7- A13- A18- A20- A28	پس‌انداز	-	
۰/۸۳	A12- A15- A16- A22- A24- A28	نگرش انتقادی نسبت به مسائل مالی	-	
۱	A4- A12- A24- A25- A27	خرید به اندازه مصرف	-	دیدگاه آینده‌نگرانه به مسائل مالی
۰/۸۳	A9- A14- A29	پرهیز از مصرف‌گرایی	-	
۰/۸۳	A8- A9- A9- A11- A12- A21- A25- A26	آینده‌نگری مالی	-	
۱	A9- A14- A21	تدبیر معیشت	-	مدیریت و کنترل هزینه‌ها
۱	A18- A22- A24	پس‌انداز برای دوران بازنشستگی	-	
۱	A6- A6- A10- A15- A16- A18- A20- A22- A24- A25- A26- A28	مدیریت و برنامه‌ریزی درآمد و هزینه	-	
۰/۸۳	A6- A10- A28	نظارت مالی	-	تصمیم‌گیری مالی
۱	A1- A5- A7- A8- A19- A22- A23- A24- A28	تصمیم‌گیری در خصوص استفاده از منابع پولی	-	
۰/۸۳	A1- A4- A8- A22- A27- A28	انتخاب‌های مالی معقول و بدون هیجان	-	
۱	A2- A6- A10- A18- A24	مقایسه گزینه‌های خرید	-	پیشگیری از بدهی غیرضروری
۱	A6- A7- A8- A11- A20- A25	مدیریت اعتبار و بدهی	-	
۱	A6- A13- A24- A28	اولویت‌بندی مخارج	-	
۰/۸۳	A5- A7- A12- A21	ارتقاء مسئولیت مالی	-	مسئولیت‌پذیری مالی
۱	A8- A21- A24- A24	مسئولیت‌ها و حقوق مصرف‌کننده	-	
۱	A14- A28- A28	توجه به کسب حلال	-	
۰/۸۳	A6- A7- A10- A22	اعتماد و اطمینان مالی	-	شفافیت و صداقت در امور مالی
۱	A4- A9- A10	نگرش اخلاقی به امور مالی	-	
۰/۸۳	A9- A9- A12- A25- A28	همسویی با حقوق مالی و اصول اخلاقی	-	

باید به تقویت مهارت‌های بودجه‌بندی، تحلیل مالی و استفاده از ابزارهای مالی در زندگی روزمره در دانش‌آموزان پرداخته شود. ۳- در مرحله سوم با عنوان **بعد نگرش‌ها و باورهای مالی** باید از طریق پرورش ارزش‌ها و نگرش‌های مسئولانه نسبت به پول و مصرف، به نهادینه‌سازی نگرش مثبت در دانش‌آموزان پرداخته شود. ۴- در مرحله چهارم با عنوان **بعد رفتار و تصمیم‌گیری مالی** باید به اصلاح و تثبیت رفتار در دانش‌آموزان پرداخته شود که این امر از طریق ایجاد عادت‌های مالی سالم از طریق تمرین عملی، پروژه‌های دانش‌آموزی و سناریوهای واقعی باید صورت پذیرد. ۵- مرحله پنجم، **بعد آگاهی حقوقی و اخلاق مالی** است که باید به پشتیبانی

طبق نتایج به دست آمده از سنتز پژوهی مدل توسعه سواد مالی در دانش‌آموزان دوره دوم متوسطه دارای ۵ بعد ۱۴ مولفه و ۴۲ شاخص است. مدل پیشنهادی توسعه سواد مالی بر اساس چرخه دانش، مهارت، نگرش، رفتار و اخلاق طراحی شده است که در آن یادگیری مفاهیم مالی به شکل پلکانی انجام می‌شود. ۱- در مرحله نخست، که **بعد آگاهی و دانش مالی** نامیده شده، باید آگاهی‌سازی در حوزه سواد مالی در دانش‌آموزان صورت گیرد که این امر با آموزش مفاهیمی پایه و ایجاد حساسیت نسبت به اهمیت سواد مالی باید صورت گیرد. ۲- در مرحله دوم، که **مرحله مهارت‌یابی** است و با عنوان **بعد مهارت‌ها و توانایی‌های مالی** مطرح شده، توانمندسازی اتفاق می‌افتد و

که تحقیق حاضر درصدد ارائه آن بود نشان داده شده است.

حقوقی و اخلاقی در تمام مراحل قبلی پرداخته شود. در شکل زیر، مدل توسعه سواد مالی در دانش‌آموزان دوره دوم متوسطه

مدل پیشنهادی توسعه سواد مالی در دانش‌آموزان دوره دوم متوسطه

نتیجه‌گیری

مقطع سنی دوره دوم متوسطه در حال ورود به بازارهای کوچک مالی (خریدهای شخصی، پس‌انداز، کار پاره‌وقت، مدیریت پول توجیبی) هستند و اگر مفاهیم بنیادین اقتصاد را ندانند، در آینده توانایی مدیریت مالی موثر را نخواهند داشت. در تبیین مولفه «شناخت ابزارهای مالی» باید گفت که یکی از پیش‌نیازهای توسعه سواد مالی در دانش‌آموزان دوره دوم متوسطه، آشنا کردن آنها با ابزارها و نهادهای مالی است. این آشنایی به نوجوان کمک می‌کند تا در آینده هنگام مواجهه با تصمیمات مهم مالی (مانند دریافت وام، خرید بیمه، پرداخت مالیات، یا استفاده از بانکداری آنلاین) بتواند تصمیم‌های آگاهانه بگیرد. در واقع، مولفه «شناخت ابزارهای مالی» مهارتی کاربردی است که نوجوانان را برای مدیریت منابع مالی، استفاده درست از وام و اعتبار، مدیریت ریسک با بیمه، رعایت قوانین مالیاتی و بهره‌برداری ایمن از بانکداری دیجیتال آماده می‌کند. تحقیقات Lusardi & Tufano (2015) نشان می‌دهد کمبود شناخت نسبت به ابزارهای مالی، یکی از اصلی‌ترین دلایل بدهی‌های سنگین و رفتارهای پرخطر مالی در جوانان است. لذا در مدل توسعه سواد مالی در دانش‌آموزان دوره دوم متوسطه به «شناخت ابزارهای مالی» باید توجه جدی صورت گیرد.

یافته‌های پژوهش نشان داد که در ارائه مدل توسعه سواد مالی در دانش‌آموزان دوره دوم متوسطه ۵ بعد ۱۴ مولفه و ۴۲ شاخص دخیل هستند. نتیجه به دست آمده با مطالعات فتحی‌چوبه (۱۴۰۴) و شیخ حسین داورانی (۱۴۰۴) و مولانپناه (۱۴۰۳) و خلفی و پرتوسعگری (۱۴۰۲) و میرزاده کوهشاهی (۱۴۰۲) و خداپناه و موسی‌پور (۱۴۰۱) و نخعی کاهه (۱۴۰۱) و جمشیدی مقدم (۱۴۰۱) و ناصرالمعمار (۱۴۰۰) و عباسپور اصفهانی (۱۴۰۰) و حسینی (۱۴۰۰) و کاظم‌پور دیزجی (۱۳۹۹) و Reisdorfer- Louis (2024) و Tzora (2025) و da-Silva (2025) و Marinič (2024) و Mancone (2024) و Bajaj & Kaur (2022) و Elifneh (2022) و OECD (2023) و Inder (2021) و Kadoya & Khan (2019) و Henning (2018) و Bhatt (2017) و Isomidinova (2017) همسو است.

در تبیین مولفه «درک مفاهیم پایه پول و اقتصاد» باید گفت که یکی از بنیان‌های اصلی در بحث سواد مالی، آشنا کردن دانش‌آموزان با مفاهیم پایه‌ای پول و اقتصاد است. همانطور که Lusardi & Mitchell (2014) اذعان داشتند، نوجوانان در

در تبیین مولفه «آگاهی از ارزش زمانی پول و تورم» باید گفت که یکی از اساسی‌ترین مفاهیم سواد مالی، ارزش زمانی پول است. دانش‌آموزان باید بیاموزند که پول امروز ارزش بیشتری از همان مقدار پول در آینده دارد، زیرا می‌تواند سرمایه‌گذاری شود و سود ایجاد کند. همچنین، آگاهی از تورم و تاثیر آن بر قدرت خرید، باعث می‌شود نوجوانان اهمیت پس‌انداز، سرمایه‌گذاری و مدیریت مالی هوشمندانه را درک کنند. پژوهش‌های Lusardi & Mitchell (2014) نشان می‌دهد که فقدان درک ارزش زمانی پول یکی از مهم‌ترین دلایل تصمیم‌های مالی نادرست در بزرگسالی است. به طور کلی باید دانست که مولفه «آگاهی از ارزش زمانی پول و تورم» زیربنای رفتارهای مالی خردمندانه است. دانش‌آموزانی که درک درستی از این مفهوم دارند: وام‌ها و بهره‌های سنگین را بهتر تحلیل می‌کنند، ارزش پس‌انداز و سرمایه‌گذاری را می‌فهمند، در برابر تورم و کاهش قدرت خرید آسیب‌پذیری کمتری دارند. لذا آموزش این امر در دوره متوسطه نیاز مهمی است. در تبیین مولفه «کارآفرینی و شناسایی فرصت‌های کسب‌وکار» باید گفت که یکی از مولفه‌های نوین سواد مالی، توانایی شناسایی و بهره‌گیری از فرصت‌های اقتصادی و کارآفرینانه است. در دنیای امروز، نوجوانان تنها با پس‌انداز و مدیریت هزینه‌ها توانمند نمی‌شوند؛ بلکه باید قدرت خلق درآمد و ارزش‌آفرینی نیز داشته باشند. همانطور که در European Commission (2016) آمده، آموزش کارآفرینی در سنین مدرسه موجب پرورش تفکر خلاق، روحیه ریسک‌پذیری منطقی، توان حل مسئله و مدیریت منابع مالی می‌شود. تحقیقات Fayolle & Gailly (2015) نیز نشان می‌دهد دانش‌آموزانی که آموزش‌های کارآفرینی دریافت می‌کنند، در آینده احتمال بیشتری دارد که کسب‌وکار راه‌اندازی کنند، اشتغال‌زایی نمایند و در بازار کار موفق‌تر عمل کنند. در مدل توسعه سواد مالی در دانش‌آموزان دوره دوم متوسطه، مولفه «کارآفرینی و شناسایی فرصت‌های کسب‌وکار» کمک می‌کند تا دانش‌آموزان توانایی خلق درآمد مستقل داشته باشند، از فرصت‌های اقتصادی هوشمندانه استفاده کنند، روحیه خلاق و نوآور خود را پرورش دهند، آینده شغلی خود را فعالانه بسازند. بنابراین، مولفه «کارآفرینی و شناسایی فرصت‌های کسب‌وکار» پلی است بین دانش مالی و کاربرد عملی آن در زندگی و اشتغال.

در تبیین مولفه «بودجه‌بندی و برنامه‌ریزی مالی شخصی» باید گفت که یکی از مهم‌ترین مهارت‌های سواد مالی در نوجوانان، توانایی بودجه‌بندی و برنامه‌ریزی مالی شخصی است. نوجوانان در دوره متوسطه دوم به تدریج استقلال بیشتری در مدیریت پول توجیبی، پس‌انداز و حتی درآمدهای کوچک پیدا می‌کنند.

اگر در این سن بیاموزند که چگونه بین درآمد و هزینه‌ها تعادل برقرار کنند، در آینده توانایی مدیریت منابع مالی خود را خواهند داشت. پژوهش‌های Marinič & Válek (2024) و نیز Louis (2024) نشان می‌دهد که نبود مهارت بودجه‌بندی از مهم‌ترین دلایل بدهی‌های سنگین و مشکلات مالی در بزرگسالی است و لذا آموزش بودجه‌بندی از سنین مدرسه، می‌تواند رفتارهای مالی مسئولانه و پایدار را در نوجوانان تقویت کند. در تبیین مولفه «اجتناب از ریسک‌های مالی» باید گفت که یکی از پایه‌های اساسی سواد مالی، توانایی «اجتناب از ریسک‌های مالی» است. نوجوانان در دوره متوسطه دوم باید بیاموزند که هر تصمیم مالی (حتی خرید ساده یا قرض گرفتن) می‌تواند ریسک‌هایی در پی داشته باشد. آگاهی از ریسک‌ها به آن‌ها کمک می‌کند تا از بدهی‌های سنگین، کلاهبرداری‌های مالی، یا سرمایه‌گذاری‌های پرخطر دوری کنند. پژوهش‌های انجام شده توسط OECD (2023) و Lusardi (2014) و نیز مزاده کوهشاهی (۱۴۰۲) نشان دادند که درک ضعیف از ریسک‌های مالی، به‌ویژه در نوجوانان و جوانان، یکی از دلایل اصلی رفتارهای پرخطر اقتصادی مانند استفاده نادرست از کارت اعتباری یا ورود به سرمایه‌گذاری‌های غیرمطمئن است. مولفه «اجتناب از ریسک‌های مالی» به دانش‌آموزان می‌آموزد که هر تصمیم مالی پیامدهایی دارد، ریسک‌ها باید شناسایی و ارزیابی شوند، با مدیریت درست ریسک می‌توان از خسارت‌های مالی جلوگیری کرد. این مولفه باعث می‌شود نوجوانان در آینده مصرف‌کنندگان و سرمایه‌گذاران محتاط‌تری باشند.

در تبیین مولفه «نگرش مثبت به پس‌انداز و سرمایه‌گذاری» باید گفت که یکی از پایه‌های کلیدی سواد مالی، شکل‌گیری نگرش مثبت نسبت به پس‌انداز و سرمایه‌گذاری در نوجوانان است. نگرش مالی، تعیین‌کننده رفتار مالی آینده افراد است؛ اگر نوجوانان از سنین مدرسه پس‌انداز را ارزشمند بدانند، در بزرگسالی توانایی بیشتری برای مدیریت بحران‌های مالی، سرمایه‌گذاری هوشمند و برنامه‌ریزی آینده خواهند داشت. مطالعات OECD (2023) نشان می‌دهد نوجوانانی که نگرش مثبت به پس‌انداز دارند، نه تنها رفتار مالی بهتری نشان می‌دهند بلکه در آزمون‌های سواد مالی نمره بالاتری می‌گیرند. همچنین تحقیقات Louis (2024) تأکید می‌کند که نگرش صحیح به سرمایه‌گذاری، یکی از مهم‌ترین عوامل دستیابی به رفاه مالی پایدار در آینده است. لذا می‌توان خاطرنشان ساخت که مولفه «نگرش مثبت به پس‌انداز و سرمایه‌گذاری» به دانش‌آموزان کمک می‌کند تا از منابع مالی خود بهترین استفاده را داشته باشند، به جای مصرف‌گرایی، آینده‌نگری مالی پیدا کنند، با نگاه انتقادی از دام سرمایه‌گذاری‌های پرخطر دوری کنند، در

در بزرگسالی توانایی بیشتری برای تصمیم‌گیری مالی منطقی و کنترل مصرف دارند. مولفه «نگرش مدیریت و کنترل هزینه‌ها» باعث می‌شود دانش‌آموزان درآمد و هزینه خود را بهینه مدیریت کنند، از خرج‌های غیرضروری جلوگیری کنند، عادات مالی سالم و پایدار برای بزرگسالی بسازند، توانایی کنترل منابع مالی خود را تقویت کنند.

در تبیین مولفه «تصمیم‌گیری مالی آگاهانه هنگام خرید» باید گفت که یکی از مهارت‌های کلیدی سواد مالی، توانایی تصمیم‌گیری آگاهانه هنگام خرید است. نوجوانان در دوره متوسطه دوم، کم‌کم با پول خود استقلال بیشتری پیدا می‌کنند و خریدهایی روزمره یا حتی انتخاب‌های مالی کوچک، بخشی از زندگی اقتصادی آنان را تشکیل می‌دهد. تحقیقات (Zhu, 2024) نشان می‌دهد که توانایی تصمیم‌گیری مالی منطقی، از گرایش به مصرف‌گرایی و بدهی‌های غیرضروری جلوگیری می‌کند و باعث می‌شود نوجوانان از منابع محدود خود بهینه استفاده کنند. مولفه «تصمیم‌گیری مالی آگاهانه هنگام خرید» باعث می‌شود نوجوانان، منابع مالی خود را بهینه مصرف کنند، از خریدهایی هیجانی پرهیز کنند، قدرت تحلیل و مقایسه گزینه‌ها را توسعه دهند، رفتارهای مالی منطقی و پایدار برای آینده شکل دهند. در تبیین مولفه «پیشگیری از بدهی غیرضروری» باید گفت که یکی از مهارت‌های کلیدی سواد مالی، توانایی پیشگیری از ایجاد بدهی‌های غیرضروری است. نوجوانان در دوره متوسطه دوم کم‌کم با مفاهیم اعتبار و وام آشنا می‌شوند و اگر مهارت‌های مدیریت بدهی را نیاموزند، ممکن است در بزرگسالی با مشکلات مالی جدی مواجه شوند. آموزش پیشگیری از بدهی، به دانش‌آموزان کمک می‌کند مصرف منطقی، بودجه‌بندی دقیق و برنامه‌ریزی مالی محتاطانه داشته باشند. مولفه «پیشگیری از بدهی غیرضروری» به نوجوانان کمک می‌کند تا رفتار مالی محتاطانه و برنامه‌ریزی شده داشته باشند، از بدهی‌های پرهزینه و غیرضروری اجتناب کنند، مهارت‌های مدیریت اعتبار و بودجه‌بندی شخصی را تقویت کنند، در بزرگسالی رفتار مالی سالم و پایدار داشته باشند.

در تبیین مولفه «مسئولیت‌پذیری مالی» باید گفت که یکی از مولفه‌های مهم سواد مالی، مسئولیت‌پذیری مالی است. نوجوانان در دوره متوسطه دوم باید بیاموزند که هر تصمیم مالی، پیامدهایی دارد و آن‌ها مسئول رفتارهای اقتصادی خود هستند. پرورش مسئولیت‌پذیری مالی باعث می‌شود دانش‌آموزان رفتارهای مالی پایدار و اخلاق‌مدار داشته باشند، تصمیمات مالی خود را با تفکر و پاسخگویی اتخاذ کنند، حقوق و مسئولیت‌های مصرف‌کننده را درک و رعایت کنند و کسب درآمد مشروع و حلال را دنبال نمایند و به عبارتی، کسب درآمد حلال و مشروع

بزرگسالی رفاه مالی پایدار و امنیت اقتصادی بیشتری داشته باشند. در تبیین مولفه «مصرف مسئولانه» باید گفت که منظور از «مصرف مسئولانه» مصرفی است که اجازه می‌دهد تا چرخه تبدیل‌ها و تغییرات طبیعی همواره ادامه پیدا کند و متوقف نشود. طبق تعریف Lusardi & Mitchell (2014) مصرف مسئولانه به معنای خرید به اندازه نیاز و اجتناب از مصرف‌گرایی بی‌رویه است. در جهان امروز «مصرف مسئولانه» اهمیت زیادی دارد و می‌توان گفت یکی از پایه‌های کلیدی سواد مالی، مصرف مسئولانه است. نوجوانان در دوره متوسطه دوم کم‌کم با منابع مالی مستقل‌تری مواجه می‌شوند (مثل پول توجیبی یا درآمدهای کوچک) و رفتارهای مصرفی آنان شکل می‌گیرد. اگر این رفتارها از سنین نوجوانی درست شکل گیرد، موجب پرهیز از بدهی‌های غیرضروری، مدیریت بهتر منابع و افزایش رفاه مالی در بزرگسالی می‌شود. مهارت «مصرف مسئولانه» به دانش‌آموزان کمک می‌کند تا تصمیم‌های مالی هوشمندانه و پایدار اتخاذ کنند و از فشارهای مالی غیرضروری در آینده جلوگیری شود. به عبارتی دیگر، مولفه «مصرف مسئولانه» به دانش‌آموزان کمک می‌کند تا منابع مالی خود را بهینه مدیریت کنند، از بدهی‌های غیرضروری و خریدهایی تکانشی جلوگیری کنند، رفتارهای مالی پایدار و منطقی برای بزرگسالی شکل دهند.

در تبیین مولفه «دیدگاه آینده‌نگرانه به مسائل مالی» باید گفت که یکی از مولفه‌های کلیدی سواد مالی، داشتن نگرش و دیدگاه آینده‌نگرانه نسبت به مدیریت منابع مالی است. نوجوانان در دوره متوسطه دوم باید بیاموزند که تصمیم‌های مالی امروز، پیامدهای بلندمدت در زندگی آنان دارند و برنامه‌ریزی برای آینده، پایه رفاه مالی پایدار است. تحقیقات (Inder, 2021) نشان می‌دهد دانش‌آموزانی که آینده‌نگری مالی دارند، مهارت‌های پس‌انداز، سرمایه‌گذاری و مدیریت ریسک بهتری دارند و در بزرگسالی از مشکلات بدهی و فشار مالی کمتری رنج می‌برند. مولفه «دیدگاه آینده‌نگرانه به مسائل مالی» به دانش‌آموزان کمک می‌کند تا تصمیمات مالی خود را با نگاه بلندمدت بگیرند، بودجه و منابع خود را با تدبیر مدیریت کنند، از سنین نوجوانی اهمیت پس‌انداز و سرمایه‌گذاری برای آینده را درک کنند. در تبیین مولفه «نگرش مدیریت و کنترل هزینه‌ها» باید گفت که یکی از پایه‌های اساسی سواد مالی در نوجوانان، توانایی مدیریت و کنترل هزینه‌ها است. این مهارت به دانش‌آموزان کمک می‌کند تا درآمدهای محدود خود را بهینه استفاده کنند، از بدهی‌های غیرضروری اجتناب کنند و عادات مالی سالم بسازند. تحقیقات (Reisdorfer-da-Silva, 2025) نشان می‌دهد که نوجوانانی که نگرش مثبت به مدیریت هزینه دارند،

این مقاله از رساله دکتری نویسنده اول در رشته مدیریت آموزشی دانشگاه آزاد اسلامی واحد گرگان به راهنمایی مریم صفری و مشاوره نگین جباری استخراج گردیده است. مشارکت کنندگان آگاهانه و داوطلبانه در پژوهش مشارکت نمودند و محققان خطری برای مشارکت کنندگان متصور نبودند.

تشکر و قدردانی

از کلیه شرکت کنندگان در این پژوهش تقدیر و تشکر به عمل می‌آید.

تعارض منافع

هر سه نویسنده اعلام می‌دارند که در نتایج این پژوهش هیچ‌گونه تضاد منافعی وجود ندارد.

منابع فارسی

- اسلامیه، فاطمه. (۱۳۹۰). چگونه شهروند قرن ۲۱ باشیم؟ (آموزه‌هایی برای زیستن اثربخش در هزاره سوم). تهران، انتشارات فرهنگ سبز.
- جمشیدی مقدم، خدیجه؛ کیان، مرجان؛ گرامی پور، مسعود؛ خاندوزی، سید احسان. (۱۴۰۱). طراحی الگوی برنامه درسی سواد مالی در دوره ابتدایی. فصلنامه رهیافتی نو در مدیریت آموزشی، ۱۱۳(۵۵)، ۶۷-۵۲.
- حسینی، سیدعلی؛ صفری، محمود؛ اولادیان، معصومه. (۱۴۰۰). ارائه مدلی برای توسعه سواد مالی دانش‌آموزان مقطع متوسطه (مطالعه موردی: متوسطه دوم با تاکید بر بیمه). مجله علوم تربیتی دانشگاه شهید چمران اهواز، ۶(۲۸)، ۹۱-۱۱۶.
- خداپناه، مینا؛ موسی‌پور، نعمت‌الله؛ دویی، مهدی؛ احمدی، غلامعلی. (۱۴۰۱). طراحی الگوی برنامه درسی سواد مالی برای دانش‌آموزان دوره ابتدایی. فصلنامه مطالعات برنامه درسی، ۱۱۷(۶۵)، ۴۷-۷۴.
- خلفی، سپیده؛ پرتوسعگری، سپیده. (۱۴۰۲). طراحی الگوی آموزش سواد مالی مدارس دوره ابتدایی. فصلنامه پژوهش‌های کاربردی در مدیریت و حسابداری، ۸(۳۰)، ۳۸-۳۲.
- روشندل، آرمان؛ امیری، هادی؛ طغیانی، مهدی. (۱۳۹۷). سواد مالی و ضرورت سنجش آن در نظام نوین آموزشی؛ مطالعه موردی شهرستان شهرضا. فصلنامه رویکردهای نوین آموزشی، ۱(۱۳)، ۸۶-۶۷.
- سلح‌چینی جوانمردی، فاطمه. (۱۴۰۳). آموزش سواد مالی به دانش‌آموزان پیش دبستانی، بیست و دومین همایش ملی علمی پژوهشی روانشناسی و علوم تربیتی، شیروان.
- شیخ حسین داورانی، مطهره؛ طالبی نوش آباد، زهره؛ عبدالکریمی داورانی، محبوبه؛ نژاد شریف آباد، زینب. (۱۴۰۴). تربیت مالی و سواد اقتصادی: وظیفه معلم در آموزش مدیریت پول. مقالات

را در اولویت قرار دهند و رفتارهای مالی پایدار و اخلاق‌مدار در بزرگسالی داشته باشند. در تبیین مولفه «شفافیت و صداقت در امور مالی» باید گفت که یکی از اصول اساسی سواد مالی، شفافیت و صداقت در مدیریت منابع مالی است. نوجوانان در دوره متوسطه دوم باید بیاموزند که تصمیمات مالی تنها جنبه اقتصادی ندارند، بلکه جنبه اخلاقی و اجتماعی نیز دارند. شفافیت و صداقت مالی موجب ایجاد اعتماد، کاهش سوءتفاهم‌ها و پایبندی به اصول اخلاقی در تعاملات اقتصادی می‌شود. مولفه «شفافیت و صداقت در امور مالی» باعث می‌شود دانش‌آموزان رفتار مالی شفاف و اخلاق‌مدار داشته باشند، اعتماد و اطمینان دیگران را جلب کنند، اصول حقوق مالی و اخلاقی را رعایت کنند.

پیشنهادهای

برای تقویت سواد مالی دانش‌آموزان توصیه‌های زیر ارائه می‌شود: در بعد «آگاهی و دانش مالی»، بهره‌گیری از بازی‌های آموزشی، مثال‌های روزمره، تصاویر ساده‌سازی‌شده مفاهیم اقتصادی، و اجرای پروژه‌های کوچک کارآفرینی مدرسه‌ای می‌تواند به درک بهتر مفاهیم پول، تورم و فرصت‌های کسب‌وکار کمک کند. در بعد «مهارت‌ها و توانایی‌های مالی»، پیشنهاد می‌شود مباحثی مانند بودجه‌بندی و مدیریت پول توجیبی در قالب کارگاه‌های مدرسه‌ای، ثبت مخارج دانش‌آموزان و شبیه‌سازی شرایط مالی چالش‌برانگیز آموزش داده شود. همچنین، تولید محتوای رسانه‌ای درباره ریسک‌ها و کلاهبرداری‌های مالی برای نسل نوجوان ضروری است. در بعد «نگرش‌ها و باورهای مالی»، ایجاد صندوق پس‌انداز دانش‌آموزی، برگزاری فعالیت‌های ترویجی مصرف مسئولانه و گنجاندن مفاهیم اقتصاد پایدار در برنامه‌های درسی می‌تواند نگرش مثبت به پس‌انداز و رفتارهای مصرفی سالم را تقویت کند. در بعد «رفتار و تصمیم‌گیری مالی»، انجام پروژه‌هایی مانند دفترچه هزینه، کارگاه‌های شبیه‌سازی خرید و تولید محتوای ساده درباره کنترل هزینه و انتخاب‌های مالی آگاهانه پیشنهاد می‌شود. آموزش درباره پیامدهای بدهی و خرید اقساطی نیز باید در قالب مثال‌های قابل‌فهم برای دانش‌آموزان ارائه شود. در بعد «آگاهی حقوقی و اخلاق مالی»، توصیه می‌شود مسئولیت‌پذیری مالی از طریق واگذاری مدیریت بخشی از منابع کلاس به دانش‌آموزان و اجرای تمرین‌های گزارش‌دهی مالی تقویت شود. همچنین تدوین کدهای رفتاری مالی در مدارس و الگو بودن والدین در شفافیت مالی می‌تواند نقش مؤثری در یادگیری اخلاق مالی داشته باشد.

موازین اخلاقی

- Australia, South Africa and the United States: Recommendations for Iranian Curriculum Planners. *Iranian Quarterly Journal of Comparative Education*, 5(4), 2163-2146. [Persian]
- Amagir, A. (2020). Financial literacy of high school students in the Netherlands: knowledge, attitudes, self-efficacy, and behavior Author links open overlay panel. *Elsevier International Review of Economics Education*, 34(2), 1-9.
- Amagir, A., Groot, W., Maassen van den Brink, H., & Wilschut, A. (2018). A review of financial-literacy education programs for children and adolescents. *Citizenship, Social and Economics Education*, 17(1), 56-80.
- Arceo-Gómez, E. O. (2017). Financial literacy among Mexican high school teenagers. *International Review of Economics Education*, 24(1), 1-17.
- Arivalagan, D., & Ilangko, P. (2024). Investigating Financial Literacy Knowledge, Attitude, and Practice of Malaysian Secondary School Students. *International Business Research*, 17(1), 19-31.
- Bajaj, I., & Kaur, M. (2022). Validating multi-dimensional model of financial literacy using confirmatory factor analysis. *Managerial Finance*, 48(9/10), 1488-1512.
- Bellocchi, A. (2024). Financial literacy, uncertainty and costs of education. *Economics Letters*, 1(1), 1-11.
- Bhatt, S. (2017). Financial Literacy: A Holistic Perspective. *Asian Journal of Research in Banking and Finance*, 7(6), 127-139
- Cameron, M. P., Calderwood, R., Cox, A., Lim, S., & Yamaoka, M. (2014). Factors associated with financial literacy among high school students in New Zealand. *International Review of Economics Education*, 16(1), 12-21.
- Da Silva, Rômulo César Reisdorfer (2024). Analysis Of Factors Influencing the Financial Education of Brazilian School Students. *IOSR Journal of Business and Management (IOSR-JBM)*, 26(2), 46-52.
- Elifneh, Y. W. (2021). Financial literacy among high school teenagers in a دومین همایش ملی علوم انسانی با رویکرد نوین و اولین همایش بین المللی پژوهشی فرهنگیان نوین، آستارا.
- عباسپوراصفهانی، نفیسه؛ حاتمی، جواد؛ صادق زاده قمصری، علیرضا؛ ایمانی، محسن؛ پیغامی، عادل. (۱۴۰۱). مطالعه تطبیقی برنامه درسی سواد مالی در آموزش عمومی رسمی استرالیا، آفریقای جنوبی و آمریکا: توصیه‌هایی برای برنامه‌ریزان درسی ایران. فصلنامه ایرانی آموزش و پرورش تطبیقی، ۵(۴)، ۲۱۶۳-۲۱۴۶.
- فتحی‌چوبه، سید میلاد؛ براری نوکاشتی، صغری؛ ذوالفقاری، مهدی. (۱۴۰۴). شناسایی عوامل موثر بر سواد و رفتار مالی با تاکید بر شاخص های آموزش مالی و کاربرد آن در بازار سرمایه. فصلنامه علمی پژوهشی دانش سرمایه‌گذاری، ۱۵(۵۸)، ۶۲۵-۷۲۸.
- قنauیزی، نرجس؛ اطهری اصفهانی، زینب السادات. (۱۴۰۱). چگونگی آموزش سواد مالی و تاثیر آن بر کاهش مصرف‌گرایی دانش‌آموزان دوره ابتدایی شهرستان کاشان. فصلنامه رویکردهای نوین آموزشی، ۱۷(۲)، ۴۰-۲۱.
- کاظم‌پوردیزجی، فاطمه؛ خان محمدی، محمد حامد؛ معین‌الدین، محمود. (۱۳۹۹). ارائه الگوی آموزش سواد مالی در ایران با استفاده از روش نظریه‌پردازی داده بنیاد. فصلنامه مهندسی مالی و مدیریت اوراق بهادار، ۱۱(۴۳)، ۱۵۱-۱۷۹.
- مولانپناه، محسن؛ نامور، یوسف؛ راستگو، اعظم؛ احمدلو، مجید؛ سلیمانی، توران. (۱۴۰۳). طراحی الگوی توسعه سواد مالی دانشجویان دانشگاه فرهنگیان. فصلنامه مدیریت و چشم انداز آموزش، ۶(۱)، ۹۸-۶۵.
- میرزاده کوهشاهی، محمود؛ آسمان دره، عبدالحمید؛ میرزاده، نعیمه. (۱۴۰۲). بررسی پژوهش‌های مرتبط با سواد مالی در برنامه درسی مدارس ایران با رویکرد فراتحلیل کیفی. فصلنامه آموزش پژوهی نوین، ۹(۳۴)، ۷۱-۶۳.
- میرعرب رضی، رضا، حاجی تبارفیروزجائی، محسن، و آریانفر، سمیه. (۱۳۹۷). تحلیل مولفه‌های سواد اقتصادی کتاب های درسی دوره دوم متوسطه از دیدگاه معلمان و دانش‌آموزان. فصلنامه مطالعات برنامه‌ریزی آموزشی، ۷(۱۴)، ۱۲۱-۱۳۳.
- ناصرالمعمار، احسان؛ سبحانی، عبدالرضا؛ حسن‌مرادی، نرگس. (۱۴۰۰). طراحی برنامه آموزش سواد مالی (مورد مطالعه: مدارس دوره اول متوسطه کشور). فصلنامه سبک زندگی اسلامی با محوریت سلامت، ۵(۱)، ۳۵۰-۳۳۳.
- نخعی کاهه، بهناز؛ اکبری بورنگ، محمد. (۱۴۰۱). طراحی الگوی آموزش سواد مالی در دوره ابتدایی. چهارمین همایش ملی پژوهشهای حرفه ای در روانشناسی و مشاوره با رویکرد از نگاه معلم، میناب.

فهرست منابع

- Abbaspour Esfahani, N; Hatami, Javad; Sadeghzadeh Ghamsari, Alireza; Imani, Mohsen; Paighami, Adel. (2013). A Comparative Study of Financial Literacy Curriculum in Formal Public Education in

- analysis. *The Journal of Wealth Management*, 23(4), 92-110.
- Isomidinova, G., Singh, J. S. K., & Singh, K. (2017). Determinants of financial literacy: a quantitative study among young students in Tashkent, Uzbekistan. *Electronic Journal of Business & Management*, 2(1), 61-75.
- Jamshidi Moghadam, K.; Kian, M.; Geramipour, M.; Khandouzi, S. A. (2012). Designing a financial literacy curriculum model for elementary school students. *Quarterly Journal of New Approaches to Educational Management*, 13(55), 52-67. [Persian]
- Kadoya, Y., & Khan, M. S. R. (2019). What determines financial literacy in Japan?. *Journal of Pension Economics & Finance*, 19(3), 353-371.
- Kaiser, T. (2020). Financial education in schools: A meta-analysis of experimental studies. *Economics of Education Review*, 78(1), 25-36.
- Kazempourdzij, F.; Khan Mohammadi, M. H.; Moinuddin, M. (2010). Presenting a model for teaching financial literacy in Iran using the grounded theory method. *Quarterly Journal of Financial Engineering and Securities Management*, 11(43), 151-179. [Persian]
- Khalafi, S; Parto-Asgari, S. (2023). Designing a Model for Teaching Financial Literacy in Elementary Schools. *Quarterly Journal of Applied Research in Management and Accounting*, 8(30), 38-32. [Persian]
- Khodapanah, M.; Musapour, N.; Dawai, M.; Ahmadi, G. (2012). Designing a financial literacy curriculum model for elementary school students. *Quarterly Journal of Curriculum Studies*, 17(65), 47-74. [Persian]
- Kiliyanni, A. L., & Sivaraman, S. (2018). A Predictive Model for Financial Literacy among the Educated Youth in Kerala, India. *Journal of Social Service Research*, 44(94), 1-10.
- Klapper, L., & Lusardi, A. (2020). Financial literacy and financial resilience: evidence from around the world, *Financ. Manag.* 49(1), 589-614.
- developing country context - an empirical study with reference to high school students in Addis Ababa, Ethiopia. *Independent Journal of Management & Production*, 12(5), 1436-1452.
- Erner, C., Goedde-Menke, M., & Oberste, M. (2016). Financial literacy of high school students: Evidence from Germany. *The Journal of Economic Education*, 47(2), 95-105.
- Eslamieh, F. (2011). How to be a citizen of the 21st century? (Lessons for effective living in the third millennium). Tehran, Farhang Sabz Publications. [Persian]
- European Commission. (2016). *Entrepreneurship Education at School in Europe*. Brussels: Eurydice Report.
- Fathichobeh, S. M.; Barari Nokashti, S.; Zolfaghari, M. (2013). Identifying Factors Affecting Financial Literacy and Behavior with Emphasis on Financial Education Indicators and Its Application in the Capital Market. *Quarterly Journal of Investment Knowledge*, 15(58), 625-728. [Persian]
- Fayolle, A., & Gailly, B. (2015). The impact of entrepreneurship education on entrepreneurial attitudes and intention: Hysteresis and persistence. *Journal of Small Business Management*, 53, 1, 75-93.
- Henning, M. B., & Johnston-Rodriguez, S. (2018). Evaluating financial literacy curriculum for young adults with special needs: A review of content, universal design for learning, and culturally responsive curriculum principles. *Journal of Citizenship, Social and Economics Education*, 17(2), 118-135.
- Hosseini, S. A.; Safari, M.; Oladian, M. (2011). Presenting a model for developing financial literacy for secondary school students (case study: secondary school with an emphasis on insurance). *Journal of Educational Sciences, Shahid Chamran University of Ahvaz*, 6(28), 91-116. [Persian]
- Inder, S., Aggarwal, A., Gupta, S., Gupta, S., & Rastogi, S. (2021). An integrated model of financial literacy among B-school graduates using fuzzy AHP and factor

- Quarterly Journal of Islamic Lifestyle with a Health Focus, 5(1), 350-333. [Persian]
- OECD (2023). Financial competence framework for children and youth in the European Union. European Union, OECD Publishing.
- Owusu, G.M.Y., Ossei Kwakye, T. and Duah, H. (2024). The propensity towards indebtedness and savings behaviour of undergraduate students: the moderating role of financial literacy. *Journal of Applied Research in Higher Education*, 16(2), 583-596.
- Ozkale, A. (2022). Review of Financial Literacy Models for Educational Studies. *HAYEF Journal of Education*, 19(1), 61-70.
- Pashaei, A., Hassani, M., Mohajeran, B., & Shahbazi, K. (2024). Economics Education, Decision-Making, and Entrepreneurial Intention: A Mediation Analysis of Financial Literacy" *Open Education Studies*, 69(1), 1-11.
- Potrich, A. C. G., Vieira, K. M., & Mendes-Da-Silva, W. (2016). Development of a Financial Literacy Model for University Students. *Management Research Review*, 39(3), 356-376.
- Qanavizi, N.; Athari Esfahani, Z. (2013). How to teach financial literacy and its effect on reducing consumerism among elementary school students in Kashan. *Quarterly Journal of New Educational Approaches*, 17(2), 40-21. [Persian]
- Reisdorfer-da-Silva, R. C., Becker, K. L., & Vieira, K. M. (2025). The impact of board games on the financial literacy of public-school students. *Journal of Behavioral and Experimental Economics*, 114(5), 1-13.
- Roshandel, A; Amiri, E; Toghiani, M. (2018). Financial Literacy and the Necessity of Measuring It in the Modern Educational System; A Case Study of Shahreza County. *Quarterly Journal of Modern Educational Approaches*, 1(13), 86-67. [Persian]
- Salahchini Javanmardi, F. (2024). Teaching Financial Literacy to Preschool Students, 22nd National Scientific Research Conference on Psychology and Educational Sciences, Shirvan. [Persian]
- Louis, S., Siswandari, S., & Noviani, L. (2024). Essential components of teacher professional development for financial literacy: A literature review. *Journal of Education and Learning (EduLearn)*, 18(2), 570-578.
- Lusardi, A., & Mitchell, O. S. (2014). The economic importance of financial literacy: Theory and evidence. *Journal of Economic Literature*, 52(1), 5-44.
- Mancone, S., Tosti, B., Corrado, S., Spica, G., Zanon, A., & Diotaiuti, P. (2024). Youth, money, and behavior: the impact of financial literacy programs. *Journal of Frontiers in Education*, 9(1), 1-17.
- Marinič, P., & Válek, J. (2024). Developing Financial Literacy by Using Digital Competences. In *INTED2024 Proceedings*. IATED Digital Library.
- Mir-Arab Razi, R., Haji Tabarfirozjaei, M., and Arianfar, S. (2018). Analysis of the components of economic literacy in secondary school textbooks from the perspective of teachers and students. *Quarterly Journal of Educational Planning Studies*, 7(14), 121-132. [Persian]
- Mirzadeh Kouhshahi, M.; Aseman Dareh, A.; Mirzadeh, N. (2014). Reviewing research related to financial literacy in the curriculum of Iranian schools with a qualitative meta-analysis approach. *Quarterly Journal of Modern Education Studies*, 9(34), 71-63. [Persian]
- Mollapanah, M.; Namwar, Y.; Rastgou, A.; Ahmadlou, M.; Soleimani, T. (2014). Designing a model for developing financial literacy for students at Farhangian University. *Quarterly Journal of Management and Education Perspective*, 6(1), 65-98. [Persian]
- Nakhai-Kahe, B.; Akbari Borang, M. (2019). Designing a financial literacy education model in primary school. *Fourth National Conference on Professional Research in Psychology and Counseling with a Teacher's Perspective*, Minab. [Persian]
- Nasser al-Mo'mar, A.; Sobhani, A.; Hassan Moradi, N. (2019). Designing a financial literacy education program (case study: first-year secondary schools in the country).

- Urban, C. (2020). The effects of high school personal financial education policies on financial behavior. *Economics of Education Review*, 78(1), 1-8.
- Zhou, J., Feng, S., & Wu, L. (2024). The Impact of Financial Education for Children: Evidence from an Experiment in China. *Asia-Pacific Edu Res*, 33(2), 157-169.
- Zhu, A. Y. F. (2019). Improving Financial Literacy in Secondary School Students: an Randomized Experiment. *Sage Journals*, 53(4), 1-15.
- Sheikh Hossein Davarani, M; Talebi Nooshabad, Z; Abdolkarimi Davarani, M; Nejad Sharifabad, Z. (2025). Financial Education and Economic Literacy: The Teacher's Role in Teaching Money Management. *Proceedings of the Second National Conference on Humanities with a New Approach and the First International Research Conference on Modern Educators*, Astara. [Persian]
- Tzora, V. A. (2025). Defining the Predictors of Financial Literacy for High-School Students. *Journal of Risk Financial Manag*, 18(2), 28-45.

